

Edukacja obywatelska

Terapia ręki

Z kapelusza polonistki

WYDAWCA PISMA:

Pomorskie Centrum Edukacji
Nauczycieli w Gdańsku,
al. gen. J. Hallera 14, 80-401 Gdańsk
tel.: (58) 34 04 100 (centrala);
(58) 34 04 110 (sekretariat)
fax: (58) 34 10 763, www.pcen.gda.pl
e-mail: edukacjapomorska@pcen.gda.pl

ZESPÓŁ REDAKCYJNY:

Małgorzata Bukowska-Ulatowska
– redaktor naczelna
Magdalena Urbaś
– z-ca redaktor naczelnej
Beata Symbor

Joanna Aleksandrowicz

PROJEKT GRAFICZNY, SKŁAD:

Beata Kwaśniewska

WSPARCIE TECHNICZNE:

Andrzej Cylik

Dorota Gmerek

Olgierd Tuszkiewicz

WSPÓŁPRACA:

Pomorska Biblioteka Pedagogiczna
w Gdańsku

Pomorskie Centrum Edukacji Nauczycieli w Gdańsku

Instytucja Samorządu
Województwa Pomorskiego

Biuletyn Pomorskiego
Centrum Edukacji Nauczycieli
w Gdańsku

Organ prowadzący:
Samorząd Województwa Pomorskiego

Placówka posiada akredytację
— decyzja Pomorskiego Kuratora
Oświaty w Gdańsku nr 74/2020
z dnia 12 sierpnia 2020 r.

Placówka wpisana do rejestru
instytucji szkoleniowych
Wojewódzkiego Urzędu Pracy
w Gdańsku pod nr ewidencyjnym
2.22/00057/2007

PUBLIKUJ W „EDUKACJI POMORSKIEJ”

Redakcja czasopisma serdecznie zaprasza do współpracy partnerów indywidualnych i instytucjonalnych, podejmujących inicjatywy korzystnie wpływające na kształt oświaty w naszym regionie. Zachęcamy do nadsyłania ciekawych artykułów na adres: edukacjapomorska@pcen.gda.pl oraz korzystania z możliwości uzyskania patronatu medialnego „Edukacji Pomorskiej”. Szczegółowe informacje dot. zasad publikacji, a także numery archiwalne naszego dwumiesięcznika są dostępne na stronie internetowej: www.pcen.gda.pl/publikacja/edukacja-pomorska.

*Z okazji świąt wielkanocnych życzymy
Państwu zdrowia, radości i spokoju.*

*Niech ten wyjątkowy czas napełni serca nadzieją,
a wiosenna aura przyniesie pogodę ducha i optymizm.*

*Niech świąteczne chwile upłyną w ciepłej, rodzinnej
atmosferze, pełnej uśmiechu i życzliwości.*

*Życzymy również wielu powodów do zadowolenia
– by każdy nowy dzień przynosił dużo słońca,
dobrego samopoczucia i pięknych momentów.*

*dyrekcja i pracownicy
Pomorskiego Centrum Edukacji Nauczycieli
w Gdańsku*

Fot. B. Kwaśniewska

Drodzy Państwo,

tematem przewodnim niniejszego numeru „Edukacji Pomorskiej” jest edukacja obywatelska. Jest to istotny obszar tematyczny z dwóch powodów: po pierwsze od września 2025 r. wchodzi do szkół nowy przedmiot pod taką nazwą. Po drugie i co najważniejsze, edukacja obywatelska jest filarem budowania, rozwoju oraz funkcjonowania społeczeństwa obywatelskiego, co w obecnie trudnej i złożonej sytuacji politycznej na świecie jest bardzo ważne. *Edukacja obywatelska to szansa na realne przygotowanie młodzieży do aktywnego uczestnictwa w życiu społecznym*, stwierdza ekspertka CEO w artykule pt. *Edukacja obywatelska – nowe wyzwania i szanse*. Albert Einstein powiedział: *jeśli chcesz żyć szczęśliwie, przywiń się do celu, nie do ludzi ani rzeczy*. Uznając wagę przytoczonego cytatu Einsteina, w moim rozumieniu edukacja winna obracać sobie za cel nadrzędny edukowanie ku obywatelskości, poszanowaniu praw dziecka i praw człowieka. Jak rozważa jedna z autorek: *Dziś wartości demokratyczne są często wystawiane na próbę, dlatego niezwykle istotne staje się kształtowanie postaw obywatelskich już od najmłodszych lat poprzez czytanie książek oraz zabawę w teatr*. Pomorskie Centrum Edukacji Nauczycieli w Gdańsku rokrocznie oferuje nauczycielom inspirujące konferencje, szkolenia, spotkania z ciekawymi i uznanymi prelegentami z zakresu edukacji obywatelskiej. W bieżącym numerze informujemy o już zrealizowanych działaniach w ramach cyklu *Historia w dialogu* oraz przybliżamy inicjatywy z zakresu edukacji obywatelskiej planowane na kolejny rok szkolny, 2025/2026, łącząc w naszych rozważaniach, debatach i analizach uwarunkowania przeszłości oraz teraźniejszości. Przykładowo planujemy cykl podcastów pt. *Stukot historii*, w których poruszane będą m.in. kontrowersyjne tematy pobudzające myślenie krytyczne oraz dotyczące wpływu historii na teraźniejszość. Z radością prezentujemy dobre praktyki szkolne wpływające na społeczności lokalne. Zachęcam do zapoznania się z wypowiedzią dyrektora II Liceum Ogólnokształcącego w Słupsku – szkoły, w której wierzą, że kształtowanie postaw obywatelskich to *inwestycja w przyszłość – nie tylko ich wychowanków, ale i całej społeczności lokalnej*. Czytając w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej: *Każdy jest obowiązany szanować wolności i prawa innych* – dostrzegam i czuję przerażenie, jak wiele jako społeczeństwo oraz ludzkość mamy w tej kwestii do zdziałania i przerobienia. Polecam kolejne wątki tematyczne oraz zagadnienia dotyczące edukacji obywatelskiej, prezentowane w ramach dobrych praktyk edukacyjnych, np. innowacyjny projekt *Samorządowy Rajd* realizowany w kształceniu zawodowym. W artykułach znajdą Państwo również wiele inspiracji dla edukacji polonistycznej.

Z nieukrywaną satysfakcją relacjonujemy wydarzenie, które zrealizowaliśmy, czerpiąc inspiracje ze świata informatycznego. W ramach grantu z funduszy strukturalnych dla Pomorza pn. *Regionalne wsparcie rozwoju kompetencji kluczowych w pomorskich szkołach* zaproponowaliśmy nauczycielom Hackathon edukacyjny. Hackathon okazał się formą doskonalenia, która dała nauczycielom i dyrektorom przestrzeń dla kreacji swoich marzeń i wyobrażeń o szkole. Rozbudziła w nich piękne pokłady proinnowacyjności.

W dążeniu ku obywatelskości przyświecają mi słowa Steve’a Jobsa: *Innowacja oznacza mówić „nie” tysiącom rzeczy, by nie zapomnieć o tym, co najważniejsze, odrzucając to, co odciąga nas od obranego celu*. W działaniach na rzecz edukacji obywatelskiej zmierzamy niestrudzenie do celu – serdecznie zapraszam Państwa do tej uskrzydlającej podróży razem z nami.

Łączę wyrazy szacunku i serdecznie pozdrawiam, życząc spokojnych Świąt Wielkiej Nocy.

dyrektor

Pomorskiego Centrum Edukacji Nauczycieli
 w Gdańsku

SPIS TREŚCI

■ TEMAT NUMERU

Edukacja obywatelska – nowy przedmiot, nowe wyzwania i szanse	5
<i>Aneta Derda</i>	
Edukacja obywatelska a prawa człowieka	7
<i>Michał Kłopotki</i>	
Propozycja Pomorskiego Centrum Edukacji Nauczycieli w zakresie nowego przedmiotu: edukacji obywatelskiej	9
<i>Grzegorz Rutkowski, Piotr Zubowicz</i>	
Samorządowy Rajd	10
<i>Andrzej Michalik</i>	
Wymiany w ramach Polsko-Niemieckiej Współpracy Młodzieży	13
<i>Izabela Kańkowska-Wielgosz</i>	
Młodzież Mickiewicza dla społeczności lokalnej	14
<i>Mariusz Domański</i>	
Kto czyta i bawi się w teatr – rozumie siebie i świat	16
<i>Maria Gajewska</i>	
Solidarni z człowiekiem	18
<i>Justyna Wołoszyk-Brzezińska</i>	
Kształcenie obywatelskie na lekcjach języka polskiego	20
<i>Anna Listewnik</i>	
Jak współcześnie uczyć patriotyzmu?	21
<i>Sylwia Kilanowska-Męczykowska</i>	

■ PCENne informacje

Hackathon edukacyjny – zespołowe mierzenie się z wyzwaniami, przed którymi stoją pomorskie szkoły	22
<i>Sylwia Kilanowska-Męczykowska</i>	

■ BADANIA I ANALIZY

Losy absolwentów liceów dla dorosłych	24
<i>Magdalena Urbaś</i>	

■ TIK W SZKOLE

Sztuczna inteligencja w pracy nauczyciela, cz. II	25
<i>Katarzyna Drausal</i>	

■ WOKÓŁ NAS

Terapia ręki – propozycje zabaw w przedszkolu i szkole	27
<i>Aleksandra Drewicz-Pesta</i>	
Detektyw Pozytywka na tropie nowych zagadek... Realizacja lektury na zajęciach otwartych	29
<i>Anna Pelcer</i>	
Z kapelusza polonistki, czyli aktywnie na języku polskim	31
<i>Danuta Połom</i>	
OOO! czyli... Ostrożnie Obchodź się z Odczytnikami	35
<i>Anna Barabaś-Lepak</i>	
Z wizytą w fińskiej szkole	42
<i>Justyna Juńska-Nacel</i>	

■ BIBLIOTEKA PEDAGOGICZNA

Nie ma uczniów niechętnie nastawionych do fizyki	44
<i>z Tomaszem Kacikiem rozmawia Klaudia Malinowska</i>	
Konkurs Nauczyciel Pomorza Roku 2025	45
<i>Klaudia Malinowska</i>	

■ <u>O TYM SIĘ MÓWI</u>	46
-------------------------------	----

TEMAT NUMERU

Edukacja obywatelska – nowy przedmiot, nowe wyzwania i szanse

Aneta Derda

Od września uczniowie szkół średnich rozpoczną naukę nowego przedmiotu – **edukacji obywatelskiej**. Wprowadzenie tego przedmiotu to odpowiedź na rosnące potrzeby społeczne, a także na wyzwania związane z przygotowaniem młodych ludzi do świadomego i aktywnego uczestnictwa w życiu publicznym. Dlatego właśnie edukacja obywatelska nie jest jedynie kolejną lekcją o ustroju państwa i prawach obywatela, wstępem do wiedzy o społeczeństwie czy prostym zastąpieniem historii i teraźniejszości. Jej celem jest wykształcenie u uczniów umiejętności krytycznego myślenia, pracy zespołowej oraz działania na rzecz wspólnoty, czyli tych kompetencji, które są i będą w przyszłości dla naszego społeczeństwa kluczowe.

Nowym przedmiotem ma łączyć **wiedzę teoretyczną z praktyką**, umożliwiając młodym ludziom nabywanie kompetencji społecznych, rozwijanie poczucia sprawczości i przygotowanie do realnego wpływu na życie społeczne. Tak zaplanowane kształcenie to szansa na budowanie zaangażowanego społeczeństwa obywatelskiego, w którym każdy ma możliwość działania na rzecz dobra wspólnego i jednocześnie ostateczne przejście edukacji od odtwórczej roli ucznia do jego aktywnego udziału i inicjowania swojego procesu uczenia się.

Dlaczego edukacja obywatelska jest potrzebna?

Świat, w którym dorastają dzisiejsi uczniowie, jest pełen wyzwań. Zjawiska takie jak **polaryzacja poglądów, dezinformacja, kryzys klimatyczny, skomplikowana sytuacja polityczna w Europie i na świecie czy wykluczenie społeczne** wymagają umiejętności krytycznego myślenia oraz odpowiedzialnego działania. W obliczu tych problemów konieczne jest przygotowanie młodzieży do świadomego i aktywnego uczestnictwa w życiu publicznym.

Edukacja obywatelska ma na celu nie tylko przekazywanie wiedzy na temat systemów politycznych, praw człowieka czy funkcjonowania instytucji demokratycznych. Chodzi przede wszystkim o **kształtowanie postaw, które sprzyjają zaangażowaniu społecznemu i konstruktywnemu działaniu**. Uczniowie mają nie tylko poznawać teorię, ale przede wszystkim uczyć się, jak skutecznie działać na rzecz swoich społeczności.

Założenia nowego przedmiotu wynikają z potrzeby rozwijania trzech kluczowych obszarów: **wiedzy, kompetencji i zaangażowania**. Wszystkie one mają gwarantować, że uczniowie nie tylko rozumieją mechanizmy rządzące

państwem i społeczeństwem, lecz także potrafią je świadomie wykorzystać.

Trzy filary edukacji obywatelskiej

Nowy przedmiot opiera się na trzech równoważnych elementach: **wiedzy, kompetencjach i zaangażowaniu**. Każdy z tych filarów jest istotny i wzajemnie się uzupełnia, tworząc spójną całość.

1. Wiedza – fundament świadomego obywatelstwa

Wiedza w edukacji obywatelskiej obejmuje szeroki zakres zagadnień dotyczących funkcjonowania państwa, instytucji demokratycznych, praw człowieka oraz zasad współczesnego społeczeństwa. Uczniowie będą się uczyć o:

- strukturze i kompetencjach instytucji państwowych i samorządowych;
- mechanizmach partycypacji obywatelskiej;
- prawach i obowiązkach obywatela;
- systemach politycznych i sposobach wpływu na decyzje publiczne;
- zasadach prawa i ochrony praw człowieka.

Chociaż brzmi to podobnie do podstawy programowej wiedzy o społeczeństwie, celem jest nie tylko zdobywanie wiedzy teoretycznej, ale także umiejętności **krytycznego analizowania i oceny informacji**. W dobie cyfryzacji i błyskawicznego przepływu danych oraz nieustannego zagrożenia dezinformacją ważne jest, aby młodzi ludzie potrafili odróżniać fakty od opinii, rozpoznawać manipulacje oraz korzystać z wiarygodnych źródeł.

Obszarem, który także będzie omawiany na lekcjach, jest funkcjonowanie i rola organizacji pozarządowych, mechanizmów konsultacji społecznych i innych narzędzi partycypacyjnych dostępnych dla obywateli.

2. Kompetencje – praktyczne umiejętności działania

Nastawienie na praktyczność przedmiotu sprawia, że w podstawie są bardzo wyraźnie podkreślone kompetencje, jakie powinien wykształcić każdy uczeń. Najważniejsze to:

- prowadzenie debat i dyskusji z poszanowaniem różnorodności opinii i w oparciu o fakty;
- budowanie, argumentowanie i prezentowanie własnych opinii;
- rozwiązywanie konfliktów i zdolności negocjacyjne;
- praca w grupie i organizacja działań społecznych;
- projektowanie i realizacja inicjatyw obywatelskich.

Podczas zajęć uczniowie będą zdobywać umiejętności związane z komunikacją interpersonalną, współpracą oraz organizacją pracy w grupie. Ważnym elementem jest również rozwijanie zdolności do analizowania problemów społecznych i samodzielnego tworzenia konkretnych rozwiązań, które mogą zostać wdrożone w praktyce.

Ciekawym narzędziem wspierającym proces nauki jest **portfolio obywatelskie**, w którym uczniowie dokumentują swoje działania, refleksje oraz zdobywane umiejętności. Takie rozwiązanie umożliwia indywidualne podejście do ucznia i ocenę jego postępów w sposób bardziej kompleksowy niż tradycyjne metody oceny.

3. Zaangażowanie – działania obywatelskie i projekty społeczne

Najważniejszym elementem edukacji obywatelskiej jest rozwijanie **poczucia sprawczości** i zaangażowania uczniów w życie publiczne. W trakcie dwuletniego cyklu nauki uczniowie muszą zrealizować co najmniej **cztery działania obywatelskie** (w szkołach branżowych – trzy). Propozycje działań obejmują między innymi:

- organizację debaty szkolnej;
- pisanie petycji lub listów otwartych;
- wolontariat w lokalnej instytucji;
- przygotowanie kampanii społecznej;
- udział w symulacji obrad organów władzy publicznej;
- analizę kampanii wyborczej lub konsultacji społecznych.

Projekty społeczne i badawcze jako narzędzie edukacji obywatelskiej

Oprócz działań indywidualnych, uczniowie mają obowiązek zrealizować co najmniej jeden **projekt edukacyjny** w małych grupach (3-5 osób). Projekty te mogą mieć charakter badawczy lub społeczny, w zależności od zainteresowań i potrzeb uczniów.

Projekty badawcze polegają na analizie konkretnego problemu społecznego lub politycznego. Uczniowie muszą przeprowadzić badania, korzystając z różnych źródeł, a następnie zaprezentować wyniki w formie raportu lub prezentacji.

Projekty społeczne mają na celu realne działanie na rzecz społeczności lokalnej. Mogą to być inicjatywy takie jak organizacja zbiórki charytatywnej, kampanii edukacyjnej czy

wprowadzenie nowych rozwiązań mających poprawić funkcjonowanie szkoły lub osiedla.

Każdy projekt musi zakończyć się **publiczną prezentacją wyników**. Dzięki temu uczniowie mają okazję przedstawić swoje pomysły szerszej publiczności i otrzymać informację zwrotną. To także doskonała okazja do rozwijania umiejętności komunikacyjnych i argumentacyjnych.

Rola nauczyciela w edukacji obywatelskiej

W tym podejściu nauczyciel staje się **przewodnikiem i mentorem**, który pomaga uczniom w rozwijaniu kompetencji społecznych i działań obywatelskich. Jego zadaniem nie jest wyłącznie przekazywanie wiedzy, co zresztą rzadko ma już miejsce w polskich szkołach, ale przede wszystkim wspieranie uczniów w ich samodzielnych inicjatywach.

W praktyce oznacza to, że zadaniem nauczyciela jest tworzenie przestrzeni do swobodnej wymiany myśli i prowadzenia debat, pomoc w organizowaniu działań obywatelskich czy projektów społecznych, udzielanie konstruktywnej informacji zwrotnej oraz motywowanie uczniów do samodzielnego działania i refleksji nad własnymi postawami.

Ważnym zadaniem nauczyciela jest także **zapewnienie neutralności światopoglądowej**. W trakcie lekcji mogą pojawiać się tematy kontrowersyjne, jednak rolą nauczyciela jest umożliwienie uczniom formułowania własnych opinii i budowania swojego światopoglądu w sposób odnoszący się do faktów.

Portfolio obywatelskie – nowe podejście do oceny uczniów

Jednym z najważniejszych elementów edukacji obywatelskiej jest **portfolio obywatelskie**. To narzędzie dokumentowania działań ucznia, które umożliwia zarówno ocenę merytoryczną, jak i refleksję nad zdobywanymi umiejętnościami i postawami.

Portfolio będzie obejmować:

- opisy przeprowadzonych działań obywatelskich i projektów;
- refleksje na temat zdobytych doświadczeń;
- analizę skuteczności podjętych inicjatyw;
- prezentację wyników działań w formie pisemnej, multimedialnej lub ustnej.

Nie jest to rozwiązanie nowe – portfolio, teczki i inne podobne formy pracy od dawna pojawiają się na różnych przedmiotach w wielu systemach edukacyjnych. Dzięki temu uczniowie mogą samodzielnie monitorować swoje postępy, a nauczyciele zyskują proste narzędzie do pracy z błędem, wspierania talentów i wzmacniania zainteresowania przedmiotem.

Wyzwania są, rozwiązania także – na wyciągnięcie ręki

Wprowadzenie edukacji obywatelskiej do szkół ponadpodstawowych niesie ze sobą szereg wyzwań. Dla części nauczycieli może to być dostosowanie swoich metod pracy

do wymagań programowych albo znalezienie lub opracowanie systemu oceniania zaangażowania uczniów; w wielu sytuacjach trudne może być zapewnienie bezpiecznej przestrzeni do dyskusji.

Na szczęście część organizacji rządowych i pozarządowych zajmujących się edukacją oraz wydawnictwa przygotowują pakiety rozwiązań i szkoleń dla nauczycieli, aby nie pozostawić ich samych z wyzwaniem. Pierwsze webinaria i kursy udostępniono już w marcu br., a kolejne darmowe i płatne narzędzia są tworzone zgodnie z metodologią oraz wymaganiami przedmiotu.

Jednocześnie niewątpliwą zaletą nowej podstawy programowej jest **duży szacunek do wiedzy i umiejętności nauczyciela oraz pozostawienie mu sporej autonomii w działaniu**, w tym w wyborze tematów oraz sposobów pracy. Dla wielu pedagogów będzie to szansa, aby nie tylko wysłuchać uczniów, ale też omówić z nimi te tematy społeczne, które sami uważają za interesujące i ważne.

Edukacja obywatelska jako szansa na rozwój młodzieży

Edukacja obywatelska to nie tylko nowy przedmiot, ale przede wszystkim szansa na realne przygotowanie młodzieży do aktywnego uczestnictwa w życiu społecznym. Jeśli damy radę w przyszłości połączyć to z całościowym programem szkoły – budowaniem realnej samorządności uczniowskiej, tworzeniem szkolnych budżetów partycypacyjnych oraz wspieraniem twórczych i aktywnych metod nauczania – mamy realne szanse na stworzenie społeczeństwa gotowego na wyzwania, jakie stawia przed nim współczesny świat. ■

Aneta Derda – koordynatorka programów edukacyjnych Centrum Edukacji Obywatelskiej; ekspertka, autorka materiałów dla nauczycieli i trenerka.

Edukacja obywatelska a prawa człowieka

Michał Kłopotcki

Od września w szkołach ponadpodstawowych nauczany będzie nowy przedmiot: edukacja obywatelska. Jest on odpowiedzią na potrzebę wprowadzenia nowoczesnej edukacji przygotowującej młodzież do pełnienia aktywnej roli w społeczeństwie. Potrzeba ta była od lat sygnalizowaną przez organizacje pozarządowe, nauczycieli, nauczycieli oraz ekspertów zajmujących się edukacją.

Nieprzypadkowo, w podstawie programowej nowego przedmiotu sporo miejsca poświęcono prawom człowieka. Edukacja o prawach człowieka jest **zamierzonym, partycypacyjnym działaniem, którego celem jest wspieranie jednostek, grup i społeczności w zdobywaniu wiedzy, rozwijaniu umiejętności i kształtowaniu postaw zgodnych z międzynarodowymi zasadami praw człowieka**. Tak rozumiana, wiąże się ściśle z edukacją obywatelską i stanowi jej fundament.

W tym artykule zastanowimy się, co oznacza wprowadzenie nowego przedmiotu dla edukacji praw człowieka? Jakie możliwości otwiera?

Analiza dokumentu wskazuje, że prawa człowieka będą stanowić istotny element kształtowania postaw obywatelskich oraz nauczania kompetencji społecznych. Nie może być inaczej – bowiem rozumienie praw człowieka jest fundamentem bycia obywatelem. Współczesne pojmowanie wartości obywatelskich w Europie opiera się na trzech filarach: praworządności, demokracji oraz prawach człowieka. Wartości te są ze sobą ściśle powiązane i wzajemnie od siebie zależą. Trudno bowiem wdrażać prawa człowieka w państwie, które nie opiera się na demokratycznych wartościach, a praworządność umożliwia skuteczną ochronę praw przed dyktatem większości lub władzy. Podstawa programowa zakłada rozwijanie **umiejętności wpływania na władze publiczne poprzez formy protestu** mieszczące się w standardach międzynarodowych i **ochrony własnych praw w relacji z państwem**.

Istotne zagadnienia związane z prawami człowieka pojawiają się również w wymaganiach szczegółowych dotyczących wiedzy oraz umiejętności. Z zapisów wynika, że uczeń będzie potrafił rozpoznawać przykłady ksenofobii, stereotypów, uprzedzeń i dyskryminacji oraz dyskutować o nich, a także **adekwatnie na nie reagować**. Ponadto, opíše wyzwania, z jakimi mierzą się osoby szczególnie narażone na wykluczenie, omówi znaczenie **praw uczniowskich**, przeanalizuje mechanizmy angażowania uczniów w podejmowanie decyzji dotyczących szkoły oraz **wykorzysta wybrany mechanizm działania** – zarówno samodzielnie, jak i w grupie.

Zaletą programu jest przekrojowe ujęcie omawianych kwestii – tematyka praw człowieka pojawia się w kilku działach podstawy programowej. Stanowi ona integralną część refleksji nad rolą jednostki w społeczeństwie (Dział 1), analizie otoczenia szkolnego (Dział 2) oraz funkcjonowania społeczności lokalnej (Dział 3). W dziale poświęconym demokracji i prawu istotne są punkty 7 i 8, w ramach których uczeń identyfikuje podstawowe prawa człowieka i obywatela, wyjaśnia ich znaczenie w relacji obywatel-państwo, analizuje informacje oraz formułuje opinie w wybranych kontrowersyjnych kwestiach. Ponadto potrafi rozpoznać przykłady łamania praw i obywatelskich wolności, zgłosić naruszenia oraz wykorzystać inne formy ochrony tych praw (m.in. poprzez kontakt z orga-

nami państwowymi i międzynarodowymi). Uczeń wyjaśnia również, jak istotne jest społeczeństwo obywatelskie dla sprawnego funkcjonowania państwa demokratycznego, analizuje działanie wybranych aktorów społecznych, zna sposoby ich wspierania oraz ocenia różne modele polityki państwa wobec różnorodności.

Edukacja obywatelska stwarza również szansę dla organizacji pozarządowych na ściślejszą współpracę ze szkołami. Zgodnie z zapisami rozporządzenia, uczeń_uczennica będzie identyfikować lokalnie działające organizacje, analizować ich działania oraz poszukiwać tych, których cele są mu bliskie. Pozna różnorodne formy zaangażowania – w tym wolontariat – i, w miarę możliwości, będzie aktywnie uczestniczył w tego rodzaju inicjatywach. Będzie także wyszukiwać informacje o działaniach podejmowanych przez organizacje społeczne czy indywidualnych obywateli w celu rozwiązania wybranych problemów globalnych, oceniać te inicjatywy oraz angażować się w wybrane działania.

Podstawa programowa zawiera także treści kluczowe dla współczesnej problematyki praw człowieka, takie jak wpływ na świat oraz odpowiedzialność korporacji międzynarodowych, migracje, fake newsy, mowa nienawiści, cyberbezpieczeństwo, zmiany klimatu czy współczesne konflikty zbrojne. Każdy z tych tematów wiąże się z ochroną naszych praw.

Jednym z filarów edukacji praw człowieka jest jej ukie-
runkowanie na działanie. Dlatego zaletą nowej podstawy programowej jest wyraźny komponent praktycznej nauki umiejętności. Przejawia się to zarówno w treściach, w których stosuje się czasowniki takie jak: *reaguje*, *angażuje się*, czy *potrafi zgłosić*, jak i w formach ich realizacji: zaangażowanie uczniów we własne projekty edukacyjne oraz co najmniej cztery działania obywatelskie, np. zorganizowanie kampanii społecznej, opracowanie petycji albo przygotowanie protestu. Działania te, oprócz bycia wartościowymi doświadczeniami, ułatwią także pracę organizacjom pozarządowym współpracującym ze szkołami.

W podstawie programowej podkreślono, że nauczanie edukacji obywatelskiej powinno obejmować także kontakty z organizacjami społecznymi – lokalnymi, ogólnopolskimi i międzynarodowymi. Zwraca się również uwagę na fakt, że praktyczny charakter przedmiotu wymaga od nauczycieli stosowania metod aktywizujących. Autorzy dokumentu zdają sobie sprawę, że osiągnięcie zamierzonych celów edukacyjnych w zakresie edukacji obywatelskiej wymaga spójności oddziaływań wychowawczych i edukacyjnych całej szkoły. Obejmuje to m.in. przestrzeganie praw ucznia, wzmocnienie samorządności na poziomie klasy i szkoły, tworzenie przestrzeni do wyrażania opinii w istotnych

dla uczniów sprawach oraz umożliwienie ich partycypacji w decyzjach dotyczących szkoły. Realizacja tych założeń wymaga zaangażowania zarówno dyrekcji, jak i całego grona pracowników szkoły.

Nowy przedmiot – edukacja obywatelska – to krok w dobrą stronę, ku nowoczesnej edukacji, ponieważ buduje wiedzę, umiejętności i postawy poszanowania praw człowieka, czyli kompetencje niezbędne do funkcjonowania w świecie. Choć czekamy jeszcze na pełny profil absolwenta szkoły ponadpodstawowej i nowe podstawy programowe innych przedmiotów, to już teraz widać, że kierunek zmian uwzględnia mocny nacisk na prawa człowieka, które pojawiają się w wielu aspektach nauczania. Praktyczny charakter nowego przedmiotu oraz zaproponowana metodologia aktywnego uczestnictwa stanowią ważne atuty, a obecność organizacji pozarządowych w procesie edukacyjnym otwiera nowe możliwości współpracy ze szkołami. Holistyczne podejście do rozwijania kompetencji obywatelskich, angażowanie całej społeczności szkolnej i akcentowanie sprawczości młodzieży jest dużą zaletą. Ostatecznie jednak wszystko zależy od tego, w jaki sposób nowy przedmiot będzie nauczany w praktyce przez konkretne jednostki. Stworzenie merytorycznych materiałów zarówno pod względem treści, jak i metodologii nauczania, która nie jest oczywista dla wszystkich nauczycieli, wydaje się tu kluczowe. Wymagać to będzie również pracy na postawach nauczycieli i całego środowiska szkolnego, aby umożliwić młodzieży realną partycypację w funkcjonowaniu szkoły. Amnesty International zawsze będzie wspierać te działania, dlatego mogą Państwo na nas liczyć. Szkolenia dla kadry pedagogicznej z treści i metod edukacji praw człowieka, scenariusze zajęć oraz kursy online to tylko część

Chcemy świata wolnego od dyskryminacji, gdzie podczas konfliktów zbrojnych ludzie są pod ochroną, a winni naruszeń praw człowieka są osądzeni. Kierujemy się uniwersalnością i niepodzielnością praw człowieka, bezstronnością i niezależnością oraz solidarnością międzynarodową. Oddajemy oprawców w ręce sprawiedliwości, zmieniamy opresyjne prawa i uwalniamy ludzi więzionych za wyrażanie swojego zdania.

Michał Kłopotcki – starszy koordynator edukacji i aktywizmu w Amnesty International; trener edukacji praw człowieka oraz edukacji międzykulturowej i obywatelskiej; współtwórca i były przewodniczący zarządu Polskiej Rady Organizacji Młodzieżowych; realizator wielu projektów lokalnych, krajowych i międzynarodowych; od 15 lat pracuje z młodzieżą w ramach edukacji pozaformalnej.

Propozycja Pomorskiego Centrum Edukacji Nauczycieli w zakresie nowego przedmiotu: edukacji obywatelskiej

Grzegorz Rutkowski,
nauczyciel konsultant PCEN ds. historii i wos
Piotr Zubowicz,
starszy specjalista PCEN ds. organizowania doskonalenia zawodowego

Na rok szkolny 2025/2026 Pomorskie Centrum Edukacji Nauczycieli w Gdańsku przygotowuje III edycję cyklu pt: *Historia w Dialogu. Obywatele wczoraj i dziś*. Wspomniany cykl wykładów to zbliżenie środowiska uczelni ze szkołami w celu pogłębiania wiedzy naukowej i jej popularyzacji.

Podczas czterech planowanych spotkań on-line uczestnicy webinarów, nauczyciele, będą mieli okazję zapoznać się z procesem formowania tożsamości obywatela miasta Gdańska i regionu Pomorze w odniesieniu do takich wartości, jak: wolność, solidarność oraz niezależność od władzy centralnej (a często: pozostawianie w opozycji do niej). Dwa pierwsze spotkania będą nawiązywać do historii naszego miasta od czasów nowożytnych do współczesności oraz obejmować wywiad ze świadkami historii i kształtowanie pamięci historycznej pokoleń. Dwa kolejne poruszają zagadnienia związane z kondycją aktywności obywatelskiej Pomorzan w czasach współczesnych. Tak jak w edycjach wcześniejszych, prelegentami będą pracownicy naukowcy, autorzy książek oraz specjaliści w swoich dziedzinach z różnych instytucji Trójmiasta:

Uniwersytetu Gdańskiego, Europejskiego Centrum Solidarności czy Muzeum Emigracji w Gdyni.

Fot. archiwum PCEN

W trakcie prac nad II edycją *Historii w dialogu*

Historia w Dialogu. Obywatele wczoraj i dziś

Temat 1.: Tożsamość lokalna. Uwzględni historię idei *Gdańsk miastem wolności i solidarności* w kontekście kształtowania się obywatelskości na przestrzeni wieków. Zgodnie z zapisem podstawy programowej do nowego przedmiotu edukacja obywatelska, uczeń identyfikuje i analizuje specyficzne cechy swojej społeczności lokalnej, dziedzictwo budujące lokalną tożsamość i lokalny patriotyzm.

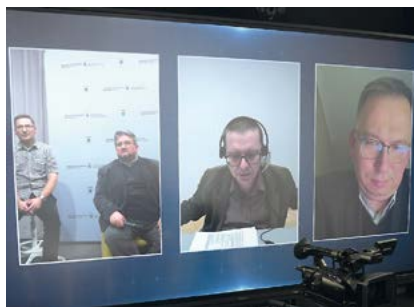
Temat 2.: Pomorscy świadkowie historii. Podejmuje zagadnienie charakterystyki roli świadka historii oraz jego wpływu na kształt pamięci o przeszłości. Dotyczy warsztatu pracy osoby prowadzącej wywiad

ze świadkiem historii. Odwołuje się do zapisu podstawy programowej dot. wyszukiwania przez ucznia żyjących współcześnie lub historycznych patriotów lokalnych, analizowania ich sylwetek oraz formułowania na tej podstawie wniosków dotyczących bycia dobrym obywatelem małej i dużej Ojczyzny. Skupimy się na sylwetkach kobiet okresu Solidarności, działających na Pomorzu.

Temat 3.: Co to znaczy być dobrym obywatelem? Uwzględni współczesny udział gdańszczan w poszczególnych aktywnościach obywatelskich – od wyborów lokalnych i działaniach w ramach rad dzielnic do miejskich ruchów społecznych. Temat współgra

z zapisem wspomnianej podstawy programowej, zgodnie z którym uczeń identyfikuje mechanizmy udziału mieszkańców w procesach decyzyjnych oraz stosuje wybrane narzędzia kontroli obywatelskiej.

Temat 4.: Pomorskie migracje. Podkreśla wątek wieloetniczności i wielokulturowości regionu, odnosząc się do jego historii, ze zwróceniem uwagi na szczególną rolę uwarunkowań współczesnych. Nawiązuje do zapisów podstawy programowej, zgodnie z którymi uczeń formułuje opinie i podejmuje dyskusję o najważniejszych wyzwaniach stojących przed lokalną społecznością.

W trakcie prac nad II edycją *Historii w dialogu*

Drugim działaniem Pomorskiego Centrum Edukacji Nauczycieli w Gdańsku w roku szkolnym 2025/2026 w zakresie edukacji obywatelskiej będzie przeprowadzenie cyklu podcastów pt. *Stukot historii*, w ramach którego nauczyciele pomorskich szkół otrzymają wartościowe materiały edukacyjne do wykorzystania na lekcjach edukacji obywatelskiej, ale również historii oraz wiedzy o społeczeństwie. W 20-minutowych odcinkach będziemy poruszali następujące zagadnienia:

- wpływ historii na teraźniejszość;
- kontrowersyjne tematy pobudzające myślenie krytyczne;
- przykłady osób o niejednoznacznej tożsamości etnicznej;
- ciekawostki związane z regionem pomorskim.

Prelegentami naszych podcastów będą – podobnie, jak w cyklu *Historia w Dialogu* – pracownicy naukowi i specjaliści w swoich dziedzinach, ale także pasjonaci Gdańska oraz szerzej: regionu pomorskiego.

Samorządowy Rajd

Andrzej Michalik

Najpierw diagnoza...

Realizacja działań innowacyjnych w placówce edukacyjnej wymaga wszechstronnej diagnozy problemu. Można do tego celu wykorzystać wiele narzędzi: od anonimowych ankiet, wywiadów czy obserwacji po badania fokusowe. W naszym przypadku, ze względu na możliwość prowadzenia zajęć w grupach, wykorzystałem te ostatnie. Pozwoliło to na poznanie wiedzy uczniów na temat funkcjonowania samorządów.

W naszej szkole prowadzimy kształcenie zawodowe na kierunkach: technik rachunkowości, technik reklamy, technik logistyki oraz technik informatyki, a we wszystkich tych zawodach w ramach realizacji podstawowych obowiązków ma się kontakt z administracją. Wynika to przede wszystkim z licznych zadań realizowanych przez gminę, powiat i województwo w każdym z ww. obszarów zawodowych. Spójrzmy chociażby na absolwentów kierunku technik rachunkowości – w tym przypadku istotne wydaje się poznanie specyfiki pracy urzędu gminy z racji na realizację na tym poziomie obowiązków w zakresie podatków i opłat lokalnych. Podczas pracy w biurach rachunkowych nasi absolwenci często będą mieli kontakt z przedstawicielami urzędu gminy, toteż poznanie struktury oraz zadań tej instytucji wydaje się dla nich istotnym elementem kształcenia zawodowego.

Podobnej analizie poddaliśmy również inne kierunki. I tak, w przypadku techników logistyki istotne było uwzględnienie działań powiatu w zakresie procedury udzielania zgody na transport ładunków ponadnormatywnych. Stanowi to ważny element pracy w prawdziwych realiach gospodarczych, a poznanie struktury urzędu pozwoli przyszłym logistom przygotować się do sprawnego realizowania zadań w ww. zakresie.

Spojrzenie na rynek pracy dla uczniów pozostałych kierunków, czyli technika reklamy i technika informatyka, ograniczało się bardzo często do poszukiwania zatrudnienia wyłącznie w sektorze prywatnym. Już podczas realizacji poprzedniej innowacji w naszej placówce, pn. *Zostań społecznym przedsiębiorcą*, staraliśmy się przekazać młodym ludziom, iż miejsca praktyk (a w przyszłości – też zatrudnienia) mogą szukać również w trzecim sektorze. Ten sam mechanizm zastosowaliśmy ponownie. Staraliśmy się pokazać naszym uczniom, że praca w administracji samorządowej także może być dla nich atrakcyjna. W przypadku kierunku technik reklamy, planując działania, zwracaliśmy uwagę na to, aby podczas wizyt uzmysłowić młodzieży, iż jednostki samorządu również realizują działania promocyjne. Nie promują jednak produktu czy usługi, lecz potencjał swojej jednostki, przyczyniając się tym samym do zwiększenia inwestycji na danym terenie, budowania ruchu turystycznego czy aktywizowania lokalnej społeczności do konkretnych działań. Z kolei w przypadku informatyków ważne było dla nas, aby zrozumieli, że w sektorze administracji publicznej ich wiedza jest niezbędna, zwłaszcza w związku z rosnącymi cyberzagrożeniami.

W ramach omawianego projektu chcieliśmy również realizować treści z zakresu edukacji obywatelskiej. Postanowiliśmy, że podczas każdej z wizyt odbędzie się również spotkanie z przedstawicielami organu wykonawczego

i uchwałodawczego. Wynikało to z faktu, iż decyzje tych organów mają bardzo szeroki wpływ na to, co dzieje się w naszej najbliższej okolicy. I nie chodzi tutaj jedynie o zgodę na wycinkę drzew itp., lecz także o kierunki przekształcania przestrzeni miejskiej czy działalność organów doradczych, takich jak młodzieżowe rady, które są głosem uczniów przy podejmowaniu bardzo wielu decyzji.

Czego oczekujemy...

Planując realizację innowacji, należy przede wszystkim określić jej cele. Muszą być one jasno sprecyzowane, aby móc następnie właściwie dobrać partnerów do współpracy. W naszym przypadku chcieliśmy zrealizować cele z trzech obszarów:

- a. edukacja obywatelska:
 - poznanie sposobu wyboru organów uchwałodawczych i wykonawczych;
 - zapoznanie uczniów ze specyfiką działania poszczególnych organów oraz samego urzędu; nabycie przez uczniów wiedzy o sprawach, które mogą być załatwione w ramach poszczególnych działów;
 - poznanie specyfiki działalności organów doradczych;
- b. poznanie możliwości zatrudnienia w sektorze administracji samorządowej:
 - przedstawienie procedur rekrutacyjnych i korzyści wynikających z zatrudnienia w administracji;
 - zwrócenie uwagę uczniów na to, że administracja może być atrakcyjnym miejscem pracy ze względu na swoją stabilność;
- c. powiązanie działalności urzędu z funkcjonowaniem firm, gdzie uczniowie znajdują zatrudnienie:
 - przedstawienie zadań, jakie realizuje urząd w kontakcie z przedsiębiorcami;
 - wskazanie działów realizujących ww. zadania.

W przypadku naszego projektu wszystkie cele wynikały ze specyfiki szkoły i realizowanego kształcenia zawodowego. W przypadku szkół ogólnokształcących można sformułować odmienne cele, dopasowane do indywidualnych potrzeb jednostki.

Poszukiwanie partnerów...

Podejmując się wyboru partnerów do współpracy, pamiętajmy zawsze, aby szukać tych jednostek, które leżą najbliżej. W naszym przypadku oczywistym partnerem stał się Urząd Miasta w Kwidzynie oraz Starostwo Powiatowe w Kwidzynie. Ma to znaczenie w przypadku poznawania struktury i procedur działalności jednostek, zwłaszcza jeśli uczniowie będą podejmować pracę na miejscu.

Pierwszym istotnym elementem jest nawiązanie kontaktu z przedstawicielami jednostki samorządu terytorialnego. W naszym przypadku wystarczył jedynie krótki

mail skierowany do wybranych organów. Ważne jest, aby w przesłanej wiadomości dokładnie opisać potrzeby realizacji naszego projektu. Zwróciliśmy uwagę przede wszystkim na liczbę osób uczestniczących w spotkaniu, a także potrzeby w zakresie omówienia struktury organizacyjnej i zadań poszczególnych działów urzędu oraz spotkań z przedstawicielami organów. Ma to istotne znaczenie, ponieważ organizacja musi się przygotować do wyboru obszarów, którymi jest zainteresowana szkoła.

Po drugie należy pamiętać, iż istotnym elementem jest potwierdzenie realizacji wizyty kilka dni przed jej rozpoczęciem. Należy się upewnić, czy będziemy mieli możliwość spotkania się z przedstawicielami poszczególnych organów, tj. radnymi, wójtą czy starostą. Ma to istotne znaczenie, ponieważ jedynie oni, z racji pełnionej funkcji, mogą odpowiedzieć na pytania stawiane przez uczniów.

Należy również pamiętać o tym, że projekt ma to do siebie, iż może nieustannie się zmieniać. Tym samym liczyć się trzeba z tym, że w trakcie jego realizacji konieczne będzie poszerzenie go o dodatkowe elementy. Tak też było i w naszym przypadku. Po przeprowadzeniu spotkania z przedstawicielem jednej z fundacji, podczas którego omawiano zakładanie działalności z funduszy Unii Europejskiej, postanowiliśmy rozszerzyć nasz projekt o samorząd województwa.

Wizyty w urzędach i nie tylko...

Wizyty we wszystkich wymienionych urzędach były niezwykle istotne. W trakcie każdego ze spotkań uczniowie mieli możliwość poznania struktury organizacyjnej danego urzędu. Szczególnie podczas wizyty w Starostwie Powiatowym w Kwidzynie poznali nie tylko historię działalności jednostki samorządu, lecz także zostali oprowadzeni po całym urzędzie. Zapoznali się ze specyfiką działania organizacji, zwłaszcza w obszarach dotyczących komunikacji i działalności podmiotów transportowych.

Zarówno podczas wizyty w Starostwie Powiatowym, jak i w Urzędzie Miasta Kwidzyna, uczniowie mieli możliwość spotkania się z przewodniczącym organu uchwałodawczego. Dowiedzieli się, jak istotną rolę pełni on podczas stanowienia prawa miejscowego, które ma wpływ na działalność nie tylko mieszkańców, lecz także przedsiębiorców. Uczniów bardzo interesowało to, jak mogą wpływać na tworzenie prawa i na wprowadzanie ważnych dla nich projektów, takich jak chociażby powstanie skateparku. Dowiedzieli się, iż inicjować tego typu działania mogą mieszkańcy przez swoich przedstawicieli – radnych. Przekonali się tym samym, iż aktywność obywatelska poprzez udział w wyborach ma istotne znaczenie i wpływa na to, co dzieje się w ich najbliższej okolicy.

Poza tym dowiedzieli się również, jak działa organ uchwałodawczy i jak przebiega uchwalanie prawa. Poznali zasady, jakimi rządzi się praca w danym organie

oraz przekonali się, jak jest realizowana zasada jawności, dzięki której każdy z nich może wziąć udział w posiedzeniu Rady oraz przysłuchiwać się jej obradom, a nawet zabrać głos w ważnych dla siebie sprawach. Dodatkowo młodzi ludzie dowiedzieli się, że mogą działać również poprzez swoich przedstawicieli w młodzieżowej radzie.

Musimy pamiętać, aby przy realizacji takich wizyt zapewnić szeroki dostęp do praktycznych aspektów działalności organu, bowiem tylko poprzez praktykę możemy budować wiedzę uczniów w zakresie edukacji obywatelskiej.

Zamiast podsumowania...

Zrealizowaliśmy cele projektu. Młodzież zapoznała się ze strukturą samorządu terytorialnego na poziomie miasta i powiatu. Dodatkowo uczniowie spotkali się z przedstawicielami zarówno organu uchwałodawczego, jak i wykonawczego, co umożliwiło im zadawanie pytań oraz uzyskiwanie odpowiedzi z pierwszej ręki.

Udział w wizytach to także możliwość poznania warunków zatrudnienia w administracji dla absolwentów poszczególnych kierunków. Pozwala to również przekonać się, jak silne jest powiązanie administracji samorządowej z działalnością przedsiębiorstw komercyjnych, w których absolwenci naszej szkoły naturalnie poszukują pracy.

Wychodząc naprzeciw planom dalszego rozwoju edukacyjnego młodzieży, często realizowanego przez wyjazdy na studia do Trójmiasta, poszerzono działania projektowe o wizyty w Urzędzie Marszałkowskim i Urzędzie Wojewódzkim w Gdańsku. Dzięki temu młodzi ludzie będą mieli możliwość poznania zakresu działalności tych jednostek oraz możliwości zatrudnienia w tych podmiotach. Szczególna uwaga skupiona zostanie na zarządzaniu środkami unijnymi i procedurami prowadzenia konkursów, co ma szczególne znaczenie dla tworzenia miejsc pracy.

Andrzej Michalik – nauczyciel przedmiotów zawodowych w zawodach: technik logistik i technik reklamy oraz doradca zawodowy w Zespole Szkół nr 1 im. Stanisława Staszica w Kwidzynie; nauczyciel akademicki w Pomorskiej Szkole Wyższej w Starogardzie Gdańskim; interesuje się funkcjonowaniem administracji publicznej, doradztwem zawodowym osób zagrożonych wykluczeniem społecznym oraz działalnością organizacji pozarządowych w zakresie bezpieczeństwa społecznego.

Nauka przez zabawę

W najnowszym artykule [<https://tiny.pl/ygm-t1yh>] Danuta Sterna podejmuje temat roli zabawy w procesie dydaktycznym. Autorka wychodzi z założenia, że włączenie elementów zabawy do nauczania jest nie tylko wartościowe, ale i niezbędne, ponieważ sprzyja zapamiętywaniu i kreatywności. Wśród czynników wspomagających te procesy wymienia m.in. odpoczynek, aktywność ruchową, zabawę słowem czy zaangażowanie w gry. Tekst prezentuje kilkadziesiąt pomysłów na wykorzystanie gier i zabaw oraz ćwiczeń fizycznych na zajęciach różnych przedmiotów. Wśród tych dobrych praktyk znajdziemy zarówno znane już nauczycielom zabawy, takie jak „Sklep”, „Muzeum lektur szkolnych” lub „Ja mam – kto ma?”, jak i autorskie rozwiązania, np. gra w „Zasadę” lub „Bilet wyjścia”. Propozycje te zostały zebrane od nauczycieli wymieniających się doświadczeniami w ramach forum „Fajda z nauczania”. Artykuł może stanowić cenne źródło inspiracji, zwłaszcza dla młodych nauczycieli.

źródło: <https://ore.edu.pl>

Wymiany w ramach Polsko-Niemieckiej Współpracy Młodzieży

Izabela Kańkowska-Wielgosz

Polsko-Niemiecka Współpraca Młodzieży w ramach swojej działalności dofinansowuje i wspiera wymiany szkolne, które cieszą się dużym powodzeniem wśród uczniów obu krajów. Trudna wspólna historia oraz obecna sytuacja geopolityczna stanowią jedną z przeszkód w przełamywaniu stereotypów dotyczących Polski i Niemiec. Wymiany oraz nawiązywanie przyjaźni sprawiają, że młodzież zaczyna rozumieć istotę wspólnoty europejskiej i potrzebę wymiany doświadczeń w celu budowania przyszłości opartej na wzajemnej współpracy.

W ramach programu wymiany odwiedzamy miejsca pamięci narodowej i dyskutujemy o wspólnej historii. Jej pełne zrozumienie pozwala przełamać nieufność i spojrzeć na przeszłość w szerszej perspektywie. Przyszłość Europy zależy od solidarności młodych pokoleń, dlatego porównujemy działania i rozwiązania stosowane w obu krajach, szczególnie w zakresie ochrony środowiska oraz perspektyw zatrudnienia dla młodego pokolenia.

W jednym z ostatnich projektów realizowanych ze szkołą w Kassel opracowaliśmy cele i zadania dla Młodzieżowych Rad Miasta. Istnienie takiej rady pozwala zwrócić uwagę na problemy młodzieży i daje młodym ludziom sprawczość w działaniu. Niemieccy uczestnicy wymiany poznali zasady funkcjonowania MRM Sopotu i zainspirowali się do tego stopnia, że postanowili stworzyć podobną radę w swoim mieście.

Podczas wymiany młodzi ludzie dostrzegają, że ich codzienne życie i perspektywy na przyszłość są podobne. Wymieniają się doświadczeniami, podpowiadają sobie pomysły na dalszą edukację czy pracę, kreślą wizję rozwoju technologicznego i ochrony środowiska.

Dwa tygodnie spędzone razem stwarzają fundament do nawiązania trwałych przyjaźni i utrzymywania kontaktów nawet po ukończeniu szkoły. To pozytywne doświadczenie jest jednym z najczęściej wymienianych przez naszych uczniów dobrych wspomnień z okresu nauki w szkole średniej. Dla nauczycieli-koordynatorów stanowi źródło inspiracji do realizacji kolejnych projektów i wdrażania dobrych praktyk poznanych w szkołach partnerskich.

Pozyskanie wsparcia finansowego z PNWM nie jest trudne, a umożliwia realizację ciekawych programów. Kwestie dokumentacyjne również nie są skomplikowane ani czasochłonne, dlatego warto zachęcać nauczycieli do współpracy z placówkami niemieckimi. To nie tylko wzbogacenie oferty edukacyjnej szkoły, ale przede wszystkim bezcenne doświadczenie dla nauczycieli i ich uczniów.

Izabela Kańkowska-Wielgosz – od 33 lat nauczyciel języka angielskiego w II Liceum Ogólnokształcącym im. Bolesława Chrobrego w Sopocie; koordynator wymian międzynarodowych i opiekun samorządu uczniowskiego.

Fot. archiwum szkolne

Młodzież Mickiewicza dla społeczności lokalnej

Mariusz Domański

„Przyszłościówki”, „AEqualis”,
„Języki obce nie są nam obce”, „SchoolVision”, „Zatańcz z pasją”,
„Coś mnie łupie w kręgosłupie” czy „Dzieci cieżą się cieszą” to tylko
niektóre tytuły projektów realizowanych
w bieżącym roku szkolnym w II Liceum Ogólnokształcącym
im. Adama Mickiewicza w Słupsku

Od roku szkolnego 2014/2015 nasza szkoła wyróżnia się na tle innych placówek w mieście, województwie i kraju, uzyskując wysokie lokaty w Rankingu Szkół Zwolnieni z Teorii. Przez lata widoczny jest wyraźny wzrost wyników, który pokazuje zaangażowanie uczniów w realizację wartościowych projektów społecznych. Warto dodać, iż pierwsza edycja Zwolnionych z Teorii odbyła się w roku szkolnym 2014/2015. W programie wzięło udział 7 149 uczestników, z czego 1 443 z nich ukończyło swoje projekty i zostało finalistami. Wynika z tego, że *Mickiewicz* od początku Olimpiady był aktywny w jej działaniach.

W roku szkolnym 2023/2024 szkoła zajęła 19. miejsce w kraju oraz 1. miejsce w województwie, co świadczy o wyjątkowym zaangażowaniu uczniów w działania prospołeczne. To najlepszy wynik w historii szkoły, pokazujący, jak rozwija się potencjał młodzieży w realizowaniu projektów o charakterze społecznym.

Rok szkolny 2022/2023 to również sukces – uczniowie zdobyli 21. miejsce w kraju i 1. miejsce w województwie, co

podkreśla ich konsekwentny rozwój i poprawę wyników z roku na rok. 2021/2022 – II LO zajęło 69. miejsce w kraju i 5. miejsce w województwie, co nadal plasuje szkołę w czołówce w regionie, chociaż był to spadek względem poprzednich lat. Rok szkolny 2020/2021 – szkoła osiągnęła 29. miejsce w kraju i 2. miejsce w województwie, co wciąż pokazuje wysoki poziom realizowanych przez uczniów projektów. 2019/2020: 22. miejsce w kraju i 2. miejsce w województwie, co stanowiło kontynuację wysokiej pozycji szkoły w tej rywalizacji. Rok 2018/2019 był jednym z najlepszych – uczniowie II LO zajęli 23. miejsce w kraju i 1. miejsce w województwie, co podkreśla ich ogromny wkład w działania na rzecz społeczności. W roku szkolnym 2017/2018 osiągnięto 66. miejsce w kraju oraz 7. miejsce w województwie, co wciąż stanowiło bardzo dobry rezultat, mimo delikatnego spadku względem poprzednich lat. Rok 2015/2016 przyniósł 34. miejsce w kraju i 2. miejsce w województwie, co było solidnym wynikiem na tamten czas. 2014/2015: w pierwszym roku

Fot. Archiwum szkolne

Fot. Archiwum szkolne

Fot. Archiwum szkolne

uczestnictwa szkoła zajęła 149. miejsce w kraju i 14. miejsce w województwie, co wskazuje na początek drogi ku sukcesowi, w miarę jak uczniowie zdobywali doświadczenie w realizacji projektów.

Analizując te wyniki, widać, jak znaczący progres osiągnęli uczniowie II Liceum Ogólnokształcącego w Słupsku w ramach Olimpiady Zwolnieni z Teorii na przestrzeni lat. Z roku na rok poprawiali swoje pozycje w kraju oraz województwie, co świadczy o coraz większym zaangażowaniu w projekty społeczne, które niosą realne zmiany i rozwiązania dla środowiska edukacyjnego. Szkoła stała się liderem w regionie, a sukcesy te stanowią inspirację dla innych placówek do angażowania młodzieży w działania na rzecz społeczności.

W *Micku* wierzymy, że edukacja to nie tylko zdobywanie wiedzy, lecz także praktyczne jej wykorzystanie w realnym świecie. Uczniowie naszej szkoły aktywnie uczestniczą w akcjach charytatywnych, ekologicznych oraz projektach społecznych, które przyczyniają się do poprawy jakości życia mieszkańców Słupska.

Udział w działaniach prospołecznych uczniów *Mickiewicz* to kształtowanie kluczowych kompetencji naszych uczniów, które są niezbędne w dorosłym życiu i na rynku pracy:

- **praca zespołowa i komunikacja** – organizowanie akcji charytatywnych i projektów ekologicznych wymaga współpracy w grupie, co rozwija umiejętność skutecznej komunikacji i budowania relacji;
- **kreatywność i przedsiębiorczość** – uczniowie często sami inicjują akcje społeczne, co uczy ich innowacyjnego podejścia do problemów i skutecznego planowania działań;

- **empatia i odpowiedzialność** – pomaganie innym uwarunkowuje młodzież na potrzeby społeczności oraz uczy odpowiedzialności za otaczający świat;
- **zarządzanie czasem i organizacja pracy** – udział w różnych projektach wymaga umiejętności planowania i skutecznego działania pod presją czasu.

W II Liceum Ogólnokształcącym w Słupsku kładziemy duży nacisk na aktywność społeczną i rozwój osobisty naszych uczniów. Wierzymy, że kształtowanie postaw obywatelskich oraz rozwój umiejętności miękkich to inwestycja w przyszłość – nie tylko naszych wychowanków, ale i całej społeczności lokalnej. Dzięki zaangażowaniu młodzieży Słupsk staje się miejscem bardziej otwartym, świadomym i przyjaznym dla wszystkich jego mieszkańców.

Z dumą obserwuję, jak nasi uczniowie, poprzez swoje działania, realnie wpływają na świat wokół siebie. Jestem przekonany, że te doświadczenia będą procentować w ich przyszłym życiu – zarówno zawodowym, jak i osobistym.

Mariusz Domański – dyrektor II Liceum Ogólnokształcącego im. Adama Mickiewicza w Słupsku, szkoły wysoko notowanej w wielu rankingach; absolwent studiów podyplomowych: Ewaluacja w edukacji, Zarządzanie zasobami ludzkimi oraz Administracja – prawo, zarządzanie i administracja; ekspert ds. awansu zawodowego nauczycieli; biegły sądowy w sprawach oświatowych.

Kto czyta i bawi się w teatr – rozumie siebie i świat

Maria Gajewska,

nauczyciel-doradca metodyczny PCEN ds. języka polskiego

Dziś wartości demokratyczne są często wystawiane na próbę, dlatego niezwykle istotne staje się kształtowanie postaw obywatelskich już od najmłodszych lat. Dwie aktywności, które mogą odegrać kluczową rolę w tym procesie, to czytanie książek oraz zabawa w teatr. Obie nie tylko rozwijają wyobraźnię, kreatywność, ale również kształtują empatię i zachowania prospołeczne. Oddziałują na tworzący się obraz siebie. Sprzyjają poznawaniu oraz rozumieniu otaczającego świata.

Czytanie literatury, zarówno fikcyjnej, jak i non-fiction, otwiera przed młodym człowiekiem drzwi do różnych światów i doświadczeń. Książki z nieskomplikowaną fabułą, w której powtarzane są proste zależności przyczynowo-skutkowe, pomagają zrozumieć oraz utrwalić zależności występujące między bohaterami, a także zauważyć zmiany między początkiem a końcem opowiadania i połączyć je w logiczny ciąg. Zrozumienie wzorca przyczynowo-skutkowego pozwala na przewidywanie konsekwencji zdarzeń. Takie proste historyjki budują umiejętność rozumienia zachowań innych ludzi.

W codziennych realiach rzadko dogłębnie wyjaśniamy dzieciom wydarzenia społeczne – brakuje nam na to czasu, wydaje nam się, że dziecko nic nie zrozumie, uznajemy, że nie ma czego wyjaśniać, albo po prostu nie potrafimy wytłumaczyć danego zjawiska czy wydarzenia. Wiele motywów ludzkich jest niejasnych, a sytuacje są niejednoznaczne. Motywacje, potrzeby, postawy, przekonania zmieniają się w zależności od sytuacji. Życie społeczne także jest niezwykle skomplikowane.

Kiedy dziecko czyta lub słucha historii, poznaje schematy ludzkiego działania, a także zaczyna rozumieć niejednoznaczny, rządzony wieloma regułami świat społeczny. Odkrywa normy, zasady, wartości i role. Takie narracje pozwalają mu konstruować wiedzę o innych

ludziach, regułach obowiązujących w świecie społecznym oraz unikać poznawczego chaosu.

Dzięki czytanim książkom zaczyna kształtować postawy, wartości, przekonania i wzorce zachowań. Konstruuje wiedzę o grupach kulturowych. Poznaje ich język, dominujące symbole, uczy się odczuwać, myśleć i zachowywać. Poznaje innych przez ich marzenia, dążenia, pragnienia, motywacje oraz strategie.

Historie nie tylko uczą świata, ale bardzo wpływają na emocje odbiorcy. Jednocześnie oddziałują na tworzący się obraz siebie – jaki chcę być i jaki powinien być.

Książki uruchamiają fantazję. Dziecko pod wpływem czytanej historii odzwierciedla w wyobraźni przygody, których doświadczyły książkowe postaci. Identyfikuje się z bohaterem i kreuje nowe wątki.

Warto połączyć czytanie książek z zabawą w teatr. W czasie igraszek teatralnych młody człowiek ma okazję uczestniczyć w procesie kreacji oraz rozwinąć umiejętności interpersonalne, takie jak: współpraca, komunikacja, rozwiązywanie konfliktów, podejmowanie decyzji.

Dzięki czytaniu książek i oswajaniu się z teatrem może stać się świadomym, krytycznie myślącym oraz gotowym do działania młodym obywatelem.

Warto czytać i uczyć teatru w szkole. Teatr to wspólnota, przeżycia oraz działania.

Fot. Wizałoka/na.pl

Fot. Wizałoka/na.pl

Fot. Wizałoka na pl

Fot. Wizałoka na pl

Fot. Wizałoka na pl

A jak można to zrobić w praktyce? Klasa VI b ze Szkoły Podstawowej nr 1 im. Janusza Korczaka w Czersku, pod opieką wychowawczynie Marii Gajewskiej i nauczyciela muzyki Piotra Gliszczyńskiego, zrealizowała autorski projekt czytelniczo-teatralny pt. *Podwórko Korczaka*.

Uczniowie przeczytali książki: *Jest taka historia. Opowieść o Januszu Korczaku* Beaty Ostrowskiej oraz *Pamiętnik Blumki* Iwony Chmielewskiej. Następnie na języku polskim opracowali scenariusz widowiska o patronie szkoły.

Lekcje o teatrze nie mogą być nudne ani moralizatorskie. Winny być pełne życia, dynamizmu, akcji, emocji – jak samo przedstawienie. Powinny być twórcze, aktywne i kreatywne. Dlatego szóstkaklasiści z *Jedynki* z Czerska w czasie prób wymyślali historie, ćwiczyli głos, mimikę, gesty i sprawność własnego ciała, projektowali kostiumy oraz gromadzili rekwizyty. Zaskakowali też atmosfery prawdziwego teatru, uczestnicząc w wyjeździe do Teatru Muzycznego w Gdyni.

Poczucie atmosfery teatralnego foyer, dreszczu emocji przed podniesieniem kurtyny oraz odczuwanie emocji ewokowanych ze sceny przez zawodowych aktorów sprawiło, że zapragnęli porównać swoje wysiłki i osiągnięcia z efektami pracy profesjonalnych aktorów.

Przygotowali imponujące przedstawienie, w czasie którego śpiewali, tańczyli oraz grali na instrumentach.

Sztukę wystawili w szkole dla dzieci, młodzieży, nauczycieli i rodziców. Zaprezentowali się też na scenie Ośrodka Kultury w Czersku. Tu seniorów oraz władze miasta zaskoczyli nie tylko grą aktorską, scenografią, efektami specjalnymi, ale i zabawą interakcyjną.

Stworzenie projektu edukacyjnego, w którym uczeń może pełnić rolę odbiorcy oraz twórcy kultury to doskonały, według mnie, sposób na wykształcenie i wychowanie humanisty – obywatela. Młodego człowieka, który rozumie siebie oraz innych, angażuje się w działania na rzecz zmiany społecznej, a także troszczy się o więzi międzypokoleniowe.

Solidarni z człowiekiem

Justyna Wotoszyk-Brzezińska,
nauczyciel-doradca metodyczny PCEN ds. języka polskiego

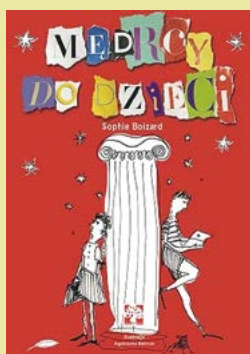
Jest taka opowieść w książce *Mędrcy do dzieci* Sophie Boizard, w której nauczyciel, pan Dobranasza, spoglądając w przeszłość, wspomina trzy ważne, najbardziej decydujące spotkania. Jedno z nich było związane z poznaniem w pociągu pewnego pasażera. Jego walizka spadła na głowę panu Dobranaszy. Po przeprosinach ów człowiek się przedstawił. Pracował w pomocy humanitarnej we wszystkich zakątkach świata dotkniętych wycinką lasów. To on namówił pana Dobranaszę do pracy każdego lata w charytatywnych stowarzyszeniach. W tej historii padają ważne refleksje, m.in. o tym, że istniejemy poprzez spotkania (Abbe Pierre), to inni ludzie nas tworzą. Warto przyrzeć się postawom, nad którymi trzeba pochylić się w edukacyjnej przestrzeni otwartej na drugiego człowieka.

Książkowe inspiracje:

- *Z dzieckiem w świat wartości*, I. Koźmińska, E. Olszewska

- *Bajki filozoficzne. Jak żyć razem? (Piekło i raj)*, M. Piquemal

- *Drzewo życzeń*, K. Applegate
- *Film na godzinę wychowawczą, cz. II*, strona internetowa *Frau Buda* (28.09.2016 r.)
- karty DIXIT

Spotkanie rozpoczynamy od pytania: co oznacza słowo solidarność? Uczniowie/uczenice wymieniają swoje skojarzenia, refleksje i zasłyszane informacje. Wspólnie odczytujemy słowa autorek książki pt. *Z dzieckiem w świat wartości*, tj.: na solidarność składają się: życzliwość, współczucie, odpowiedzialność, poczucie wspólnoty, poświęcenie, jedność, dzielenie się, przyzwoitość, szlachetność, reagowanie wsparciem i pomocą na cudze potrzeby w kłopotach lub nieszczęściu bez oczekiwania wzajemności (s. 190). Chwilę przyglądamy się tym słowom, zastanawiamy się, które z nich warto wyjaśnić oraz czy często pojawiają się w naszych codziennych sprawach i działaniach.

Teraz zapraszam dzieci/młodzież do obejrzenia krótkiego (4-minutowego) filmiku ze strony *Frau Buda*. Filmik opowiada o (nie)codziennych gestach, które jedno po drugim, niczym domino, uruchamiają ciąg zdarzeń i generują pytania: co się stanie, gdy komuś pomogę? Refleksje wokół filmowego tekstu kultury przenosimy na indywidualne rozważania. Pomaga nam w tym myślenie krytyczne i zadanie *Widzę – Myślę – Zastanawiam się*, dzięki któremu sprawdzamy swoją uważność i refleksyjność.

Odpowiedzi jednego z uczniów:

WIDZĘ osoby, które inspirują się nawzajem pomocą i dobrem.

MYŚLĘ, że chociaż osoby, które sobie pomagają, nie znają się, to bezinteresownie wyciągają pomocną dłoń.

ZASTANAWIAM SIĘ, kim na co dzień są ci, którzy pomagają?

Po tych rozmyślaniach nadajemy tytuł filmikowi. Metafory, które tworzą uczniowie/uczenice, są dobrym ćwiczeniem nazywającym ważne postawy. Padają bardzo ciekawe propozycje tytułów: *Dobro zwielokrotnione*, *Łańcuch pomocy*, *Pomyśleć inaczej – pomyśleć o innych* czy *Rozprzestrzeniająca się empatia*.

Kolejnym krokiem w poszukiwaniach zrozumienia słów tworzących pojęcie *solidarność* jest najpierw przeczytanie bajki filozoficznej *Piekło i raj*, a następnie przejście do analizy postaw, które pokażą, czym w konkretnym działaniu jest solidarność, współpraca oraz dzielenie się.

Oto treść opowieści:

Poproszono kiedyś mędrcą, żeby przedstawił swoją wizję raju i piekła.

– W piekle – rzekł mędrzec – widzę ludzi siedzących przy stole nad wielkimi talerzami ryżu. Umierają jednak z głodu, ponieważ pałeczki, którymi mają jeść, są długie na dwa metry. Nie mogą ich użyć, żeby się pożywić.

W raju zaś widzę ludzi siedzących przy takim samym stole i trzymających takie same pałeczki. Są szczęśliwi i cieszą się dobrym zdrowiem, ponieważ każdy używa swoich pałeczek, żeby nakarmić osobę siedzącą naprzeciwko.

To czas, aby porozmawiać o tym, jak można przekuć w działanie wcześniejsze teoretyczne rozważania; czas na zastanowienie się, czym jest poczucie wspólnoty, poświęcenie i reagowanie wsparciem, gdy ktoś tego potrzebuje. Uczniowie/uczennice rozmawiają, analizują przeczytane słowa, snują rozważania: Pomaganie innym to zawsze droga do góry – nie zawsze jest łatwo, ale zawsze warto to robić; ktoś układa tytuł: Dwie drogi – jeden cel: pomaganie albo też Czyjeś życie – bezcenna wartość lub Złamać przeznaczenie w byciu egoistą.

Zajęcia kończymy wyborem karty DIXIT, która obrazem ma podsumować rozmowę o odpowiedzialności, współczuciu i życzliwości – treściach składających się na pojęcie **solidarność**. Rozmawiamy o sytuacji wojny i naszych działaniach, które możemy podjąć, aby tę solidarność pokazać w praktyce. Dzieci opowiadają, jak ich rodziny i oni sami włączają się w pomaganie tym, którzy najbardziej tego potrzebują.

W książce-picturebooku Iwony Chmielewskiej Cztery zwykłe miski na kolejnych stronach autorka kreśli opowieść o tym, że książkę można napisać o wszystkim. I można tak wymyślać w nieskończoność. Ale książka, w której przydatne są cztery zwykłe miski, może być o czymś jeszcze ważniejszym. O tym, że jedni mają za dużo. A inni mają za mało. I choć z pomocą tej książki i tych czterech zwykłych misek nie można tego zmienić, to można o tym pomyśleć (Iwona Chmielewska, Cztery zwykłe miski). W uczeniu, czym jest myślenie krytyczne, duży nacisk powinno się kłaść na kształtowanie postaw, takich jak przetwarzanie informacji, analizowanie faktów, oddzielanie ich od opinii, kwestionowanie oczywistości, umiejętność tworzenia logicznych powiązań, myślenie

o konsekwencjach, rozwiązywanie problemów, a także rozpoznawanie emocji i potrzeb swoich oraz innych osób. Warto zabierać na zajęcia z dziećmi/młodzieżą pomysły na rozmowy wokół słów: **współzależność**, **współuczestnictwo** czy **współodpowiedzialność**. Bo przecież szkoła nie jest (a przynajmniej nie powinna być) oderwana od życia. To przestrzeń, w której teoria musi spotykać się z praktyką, z zapraszaniem do konkretnych działań.

Na zajęciach o postawach często wykorzystuję metaforyczne opowieści, które pomagają snuć rozważania wokół tego, co ważne. Dąb z Drzewa życzeń rośnie w miejscu, z którego widać domy. Jeden niebieski, drugi zielony; jeden ma czarne drzwi, drugi – brązowe; wyglądają jak architektoniczne bliźniaki. Moje korzenie przekraczały granice wytyczonych działek (...). Żadnego (domu) nie faworyzowałem (...). Wiele rodzin tu mieszkało (...). Mówili po chińsku, po hiszpańsku, w języku joruba, po angielsku i kreolsku (...). Różne języki, różne kuchnie, różne obyczaje. Taka właśnie jest nasza okolica: trochę bałaganiarska, różnorodna, barwna. Jak najpiękniejszy ogród (s. 50-51). Dąb opowiada, że chociaż ma dwieście szesnaście słojów, zdarzały się też sytuacje, których nie rozumiał, np. ogromnej, bezpodstawnej, ślepej nienawiści ludzi wobec siebie. Wyrycie na jego pniu wyrazu wynocha rozpoczęło serię zdarzeń, z których wyłaniał się obraz człowieka, dla którego zrozumienie, uważność czy szacunek to obce pojęcia.

Wokół tej niezwyklej opowieści snuliśmy refleksje o słowach, które niszczą relacje (wynocha) i o słowach, które pomagają je budować (zostańcie). Opowieść o Dębie – drzewie życzeń stała się inspiracją do stworzenia prac o drzewach, którym oddaliśmy głos w ważnej sprawie: zrozumienia i obrony piękna różnorodności. Bardzo zachęcam do budowania zajęć, w których np. góry inspirują czy drzewa opowiadają o tym, co ważne. Uczymy wtedy życia w świecie pełnym piękna różnorodności społecznej i kulturowej, promowania kultury pokoju, przezwyciężania uprzedzeń oraz zrozumienia, czym jest solidarność z człowiekiem.

Bezpłatne studia podyplomowe z zakresu edukacji zdrowotnej

Od przyszłego roku szkolnego własne i swojego otoczenia. Te umiejętności są niezbędne w dynamicznie zmieniającej się rzeczywistości XXI wieku, w której wszyscy żyjemy pod presją czasu i w ogromnym stresie. (...) Zajęcia będą realizowane: w szkołach podstawowych (w klasach IV-VIII), a także w szkołach ponadpodstawowych (w liceum ogólnokształcącym,

technikum oraz branżowej szkole I stopnia). Aby pomóc nauczycielom przygotować się do nauczania edukacji zdrowotnej, zostały zorganizowane bezpłatne studia podyplomowe z tej dziedziny [lista uczelni wyższych wraz z linkami do rekrutacji: <https://tiny.pl/6z68kf0s>].

źródło: <https://ore.edu.pl>

Kształcenie obywatelskie na lekcjach języka polskiego

Anna Listewnik,
nauczyciel-doradca metodyczny ds. języka polskiego

Literatura od wieków pełniła funkcję wychowawczą, kształtując postawy patriotyczne, społeczne i moralne. Na lekcjach języka polskiego w szkole podstawowej uczniowie poznają utwory, które w przystępny sposób wprowadzają ich w świat wartości obywatelskich, takich jak wolność jednostki, sprawiedliwość, równość, tolerancja, otwartość, solidarność czy patriotyzm.

W podstawie programowej języka polskiego znajdują się utwory, które poruszają tematy obywatelskie. Oto kilka przykładów:

„**Kamienie na szaniec**” Aleksandra Kamińskiego: Książka opowiada o młodych ludziach, którzy podczas II wojny światowej angażują się w działalność konspiracyjną i walczą o wolność Polski. Porusza temat patriotyzmu, odwagi i odpowiedzialności obywatelskiej.

„**W pustyni i w puszczy**” Henryka Sienkiewicza: Mimo że fabuła skupia się głównie na przygodach Stasia i Nel, książka porusza również takie kwestie, jak współpraca międzyludzka, solidarność oraz odpowiedzialność za innych. Przeżycia bohaterów uczą szacunku do drugiego człowieka i pomagają zrozumieć zasady współżycia w społeczeństwie.

„**Ania z Zielonego Wzgórza**” Lucy Maud Montgomery: Główna bohaterka, Ania Shirley, jest przykładem osoby, która mimo trudnych początków w życiu, stara się wnieść coś pozytywnego do społeczności, w której żyje. Książka uczy o takich wartościach jak przyjaźń, odpowiedzialność, szacunek do innych i prawo do wyrażania swojego zdania.

„**Mały Książę**” Antoine’a de Saint-Exupéry’ego: Utwór porusza kwestie związane z odpowiedzialnością, troską o innych oraz wartościami, które są fundamentem obywatelskiego życia. Mały Książę uczy o szacunku dla różnorodności, trosce o innych oraz odpowiedzialności za swoje czyny.

„**Opowieści z Narnii**” C.S. Lewisa: W serii książek o Narnii pojawiają się motywy walki o sprawiedliwość,

ochrony praw i wolności, a także odpowiedzialności za dobro wspólne. Narnia to kraina, w której bohaterowie stają przed moralnymi dylematami, które odnoszą się do praw obywatelskich.

„**Chłopczy z Placu Broni**” Ferenca Molnára: Książka opowiada o grupie chłopców, którzy walczą o swoje terytorium, a także o przyjaźni, lojalności i odpowiedzialności wobec grupy. Porusza kwestie równości, sprawiedliwości i walki o swoje prawa.

„**Szyfrowe prace**” Stefana Żeromskiego: Powieść opowiadająca o oporze wobec rusyfikacji i budzeniu świadomości narodowej.

„**Felix, Net i Nika oraz Gang Niewidzialnych Ludzi**” Rafała Kosika: Utwór kształtuje postawy współpracy, odpowiedzialności za innych i działania w grupie.

Wiersze patriotyczne to np. „**Hymn**” Juliusza Słowackiego czy „**Reduta Ordona**” Adama Mickiewicza.

Tematyka obywatelska jest podejmowana również w tekstach baśni i legend, np. w „**Legendzie o Lechu, Czechu i Rusie**”.

Wymienione lektury pozwalają uczniom zrozumieć, jak ważne jest angażowanie się w życie społeczne oraz jakie obowiązki obywatelskie należy wypełniać, a także uczą szacunku do innych i odpowiedzialności za wspólne dobro.

Scenariusz *Dobrobyt a dobre życie – dyskusja o różnicach i podobieństwach*

Zajęcia te [https://tiny.pl/mpq8n_c0] mają na celu pochylenie się nad pojęciami dobrobytu i dobrego życia jako koncepcji społecznych obecnych w dyskursie politycznym i gospodarczym oraz nad miejscem, jakie w nim zajmują. Mogą być wstępem do tematyki dobrobytu, np. do dyskusji o jego różnych wyznacznikach i o tym, jak one korespondują z naszym wyobrażeniem dobrego, satysfakcjonującego życia.

źródło: <https://biblioteka.ceo.org.pl>

Jak współcześnie uczyć patriotyzmu?

Sylwia Kilanowska-Męczykowska,
nauczyciel konsultant PCEN ds. języka polskiego
i pracy z uczniem z doświadczeniem migracji

Nowoczesna edukacja patriotyczna to podstawa do nauczania patriotyzmu, która wychodzi poza tradycyjne schematy. Nie ogranicza się do nauki o historii i symbolach narodowych, ale łączy je z refleksją nad współczesnymi wartościami, prawami i obowiązkami obywatelskimi oraz odpowiedzialnością za wspólnotę, do której przynależymy.

Kluczowe cechy nowoczesnej edukacji patriotycznej to:

- patriotyzm codzienny, a nie tylko odświętny;
- patriotyzm obywatelski;
- patriotyzm oparty na edukacji historycznej i krytycznym myśleniu;
- nowoczesne metody dydaktyczne – wykorzystanie projektów społecznych, gier terenowych, debat, multimedialnych i sztuki do zaangażowania uczniów w aktywne zdobywanie wiedzy.

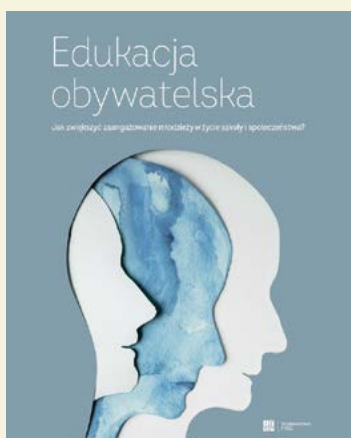
Zachęcamy do zapoznania się z ciekawymi materiałami dydaktycznymi, które wesprą nauczycieli w rozwijaniu postawy patriotycznej:

- scenariusz lekcji z zakresu wiedzy o społeczeństwie w liceum ogólnokształcącym *Współczesny patriotyzm*, z ciekawymi materiałami multimedialnymi – w ramach Zintegrowanej Platformy Edukacyjnej: <https://tiny.pl/q17wvq0k>;

- półka z pomysłami przygotowanymi przez CEO: *Codzienny patriotyzm*, <https://tiny.pl/sfhph6dn>; publikacja autorstwa Mariusza Malinowskiego pt. *Patriotyzm refleksyjny na co dzień*, wydana przez Ośrodek Rozwoju Edukacji, <https://tiny.pl/31sdzbby>;
- Materiały edukacyjne (scenariusze lekcji, karty pracy i pakiety edukacyjne) przygotowane przez Muzeum Historii Polski: https://tiny.pl/3gv_48rd;
- Projekt *BohaterON* – ogólnopolska kampania o tematyce historycznej, mająca na celu upamiętnienie i uhonorowanie uczestników Powstania Warszawskiego oraz promocję historii Polski XX wieku. Zebrane materiały, uporządkowane według etapów kształcenia, dają szansę na ciekawe lekcje budujące pamięć o polskich bohaterach: <https://bohateronwtwojejszkole.pl/materiały>.

Edukacja obywatelska. Jak zwiększyć zaangażowanie młodzieży w życie szkoły i społeczeństwa?

Publikacja [<https://tiny.pl/ntzgqyvs>] jest podsumowaniem konferencji na temat rozwijania metod stosowanych w edukacji szkolnej uwzględniających kształcenie postawy obywatelskiej. Autorzy tekstów zebranych w tym opracowaniu dzielą się rozważaniami teoretycznymi i rozwiązaniami praktycznymi w zakresie rozwijania u uczniów m.in. umiejętności krytycznego myślenia i kompetencji międzykulturowych, a także promowania wśród nich kultury debatowania.

źródło: www.frse.org.pl

PCENne INFORMACJE

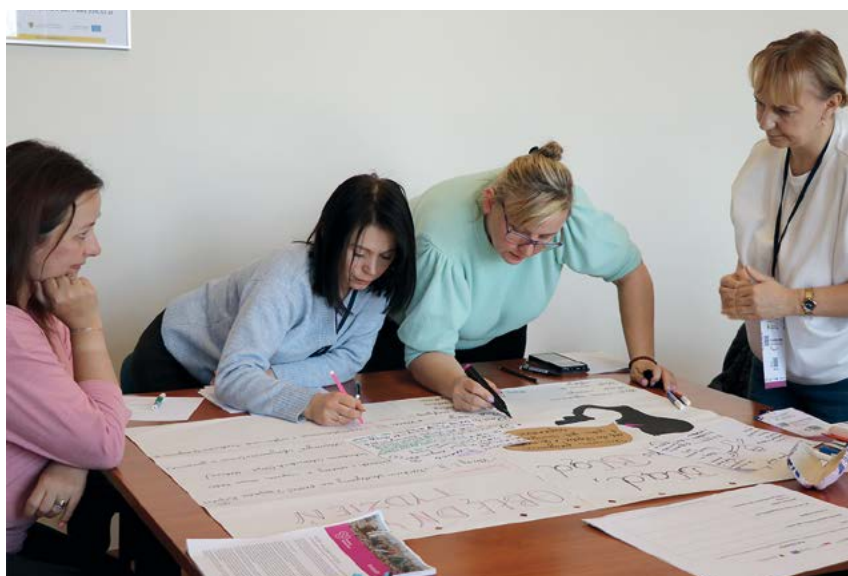
Hackathon edukacyjny – zespołowe mierzenie się z wyzwaniami, przed którymi stoją pomorskie szkoły

Sylvia Kilanowska-Męczykowska,
nauczyciel konsultant PCEN ds. języka polskiego
i pracy z uczniem z doświadczeniem migracji

Czy nauczanie może być polem do eksperymentów i kształcenia kompetencji przyszłości? Oczywiście, że tak! Przekonali się o tym uczestnicy hackathonu edukacyjnego realizowanego w ramach unijnego projektu „Regionalne wsparcie rozwoju kompetencji kluczowych w pomorskich szkołach”.

Fot. B. Kwaśniewska

Fot. B. Kwaśniewska

Formuła hackathonu wywodzi się ze środowiska programistów, ale zgromadzona w Pomorskim Centrum Edukacji Nauczycieli kadra pedagogiczna z gmin: Gardeja, Stary Targ, Lichnowy, Dzierzgoń i Morzeszczyn nie tworzyła kodów komputerowych, lecz szukała odpowiedzi na pytanie, jak tworzyć środowisko sprzyjające rozwojowi kompetencji proinnowacyjnych.

Do działania zainspirowała nas – podczas zdalnego wykładu – Ewa Radanowicz, ekspertka ds. przestrzeni edukacyjnej, zmiany oraz innowacji w projektach polskich i międzynarodowych. W trakcie hackathonu uczestnicy pracowali w czterech zespołach tematycznych: *relacje w szkole, dobrostan uczniów i uczennic, praktyki dydaktyczne oraz przestrzeń w szkole*. Formuła spotkania stymuluje do kreatywności, zachęca do pracy zespołowej oraz uczenia się od siebie nawzajem, dając jednocześnie szansę na integrację osób uczestniczących w projekcie. Wypracowane pomysły były prezentowane na forum. Uczestnicy hackathonu napędzeni dobrą energią, wrócili do swoich szkół z wieloma pomysłami. Liczymy, że część z nich ma szansę na wdrożenie w pomorskich szkołach.

Hackathon poruszył problem szkoły przyszłości, szkoły, w której, miejmy nadzieję, będą mogły uczyć

Fot. B. Kwaśniewska

się nasze dzieci – powiedziała jedna z uczestniczek wydarzenia.

Kolejna odsłona hackathonu odbędzie się w październiku 2025 r. Cieszymy się, że mogliśmy towarzyszyć nauczycielom w tej drodze do zmiany.

Fot. B. Kwaśniewska

Myśląc o wieloetniczności

Książka [<https://tiny.pl/9wj4yk26>] zawiera pomysły ćwiczeń do wykorzystania na lekcjach historii w szkołach ponadpodstawowych. Odwołując się do ustaleń badacza Petera Seixasa poszczególne rozdziały koncentrują się na składowych tzw. myślenia historycznego: myśleniu przyczynowo-skutkowym, rozumieniu ciągłości i zmiany, poszukiwaniu dowodów, ocenianiu doniosłości historycznej, uwzględnieniu perspektyw ludzi z minionych czasów oraz etycznym wymiarze przeszłości. Nauczyciele i nauczycielki znajdą tu inspiracje do lekcji na temat średniowiecza, dotyczące tematów aktualnych i dziś, takich jak tożsamość czy funkcjonowanie społeczeństw wieloetnicznych. Zaproponowane karty pracy zawierają teksty źródłowe, prezentują dane dotyczące przeszłości, odwołują się do osobistych doświadczeń współczesnej młodzieży. Każdy rozdział opatrzony jest komentarzem metodycznym.

źródło: <https://biblioteka.ceo.org.pl>

BADANIA I ANALIZY

Losy absolwentów liceów dla dorosłych

Magdalena Urbaś,

nauczyciel konsultant PCEN ds. biologii i przyrody

Zbliżające się egzaminy zewnętrzne to okazja do spojrzenia na losy osób, które opuściły mury szkół w Polsce.

Corocznie udostępniany jest ogólnopolski raport z monitoringu karier absolwentów szkół ponadpodstawowych i ponadgimnazjalnych. Najnowszy – opublikowany w listopadzie 2024 r. – obejmuje wyniki badania losów absolwentów z roku 2022. W Systemie Informacji Oświatowej (SIO) udostępnione są natomiast raporty szkolne z monitoringu karier absolwentów. Dyrektorzy szkół, doradcy zawodowi czy zainteresowani nauczyciele mogą zatem zapoznać z opracowaniem na temat losów absolwentów ich własnej szkoły.

W raporcie ogólnopolskim znajdziemy szereg danych i zestawień. Wnioskowanie, interpretacja i ocena faktów w dużej mierze pozostawione są czytelnikowi.

W ramach monitorowania karier absolwentów szkół ponadpodstawowych analizowane są także losy absolwentów liceów ogólnokształcących dla dorosłych. Warto przyjrzeć się tej właśnie grupie, która rzadko znajduje się w centrum uwagi.

W 2022 r. naukę w liceach ogólnokształcących dla dorosłych zakończyło prawie 30 tys. osób (niemal o 6,5 tys. mniej niż rok wcześniej), co stanowi 6% absolwentów szkół średnich z tego rocznika. Losy tych osób były monitorowane w roku 2023 i 2024. Jaki był ich status na rynku pracy, czy kontynuowały naukę? Ile z nich uzyskało świadectwo dojrzałości? Jak kształtują się ich zarobki?

Odpowiedzi na te i wiele innych pytań znajdziemy w raporcie. Świadectwa dojrzałości zdobyło jedynie 18% absolwentów z roku 2022. Dla porównania absolwenci liceów dla młodzieży z reguły zdawali egzamin maturalny z sukcesem (91% absolwentów z roku 2022).

Część absolwentów kontynuowała naukę¹ – wybierali najczęściej szkoły policealne (23%), znacznie rzadziej studia wyższe (7,3%) oraz kwalifikacyjne kursy zawodowe (0,3%). Jeśli absolwenci liceum dla dorosłych kontynuowali naukę na studiach, były to najczęściej kierunki społeczne.

Różnicę między absolwentami liceów dla dorosłych i dla młodzieży widać także w zakresie przychodów. W tym przypadku jest to różnica na korzyść starszych absolwentów. Na początku 2024 r. średnie miesięczne przychody absolwentów liceów dla dorosłych wyniosły 5 199 zł, przy czym wyraźnie widoczna jest trwała dysproporcja w zarobkach kobiet (niższe) i mężczyzn (wyższe).

Kolejnym badanym aspektem było bezrobocie rejestrowane. Odsetek absolwentów rejestrujących się jako bezrobotni wśród ogółu absolwentów szkół dla dorosłych utrzymywał się w badanym okresie na poziomie około 8%. Najwyższy poziom bezrobocia odnotowano w marcu 2023 r., kiedy osiągnął on niemal 9%. Tu również widoczna jest trwała dysproporcja płciowa: większy odsetek zarejestrowanych bezrobotnych to kobiety.

A jak kształtowały się losy absolwentów szkół branżowych I stopnia, techników, liceów dla młodzieży, szkół policealnych oraz szkół specjalnych przyspasabiających do pracy? Odpowiedzi na te pytania również znajdziemy w omawianym raporcie. Lekturę warto rozpocząć od zapoznania się z ograniczeniami możliwości monitorowania losów absolwentów szkół w Polsce – jednym z nich jest brak możliwości uwzględnienia kontynuacji nauki lub podjęcia pracy za granicą.

1 Kontynuowanie nauki w grudniu 2023 r.

TIK W SZKOLE

Sztuczna inteligencja w pracy nauczyciela, cz. II

Katarzyna Drausal

Sztuczna inteligencja zagościła w naszym życiu na dobre, a jej wpływ na edukację jest coraz bardziej zauważalny. Po rozpoczęciu rewolucji przez program ChatGPT, stale pojawiają się nowe rozwiązania. W poprzednim artykule, opublikowanym w nr 127 „Edukacji Pomorskiej” (https://tiny.pl/jpn_ycgx), przedstawiłam dziesięć narzędzi opartych na sztucznej inteligencji, które z powodzeniem można wykorzystać w szkole. Lista możliwości jest jednak znacznie dłuższa i wciąż rośnie – stąd pomysł na kolejną odświeżoną zestawienie. Poniżej następną dziesiątkę inspirowanych aplikacji oraz stron, które mogą wesprzeć nauczyciela w procesie dydaktycznym, a uczniom pomóc w skuteczniejszym przyswajaniu wiedzy.

Podobnie jak przy zapoznawaniu się z wcześniejszymi propozycjami, pamiętajmy o głównej zasadzie: nowe technologie zawsze powinny być wykorzystywane w zgodzie z metodyką nauczania danego przedmiotu. Kluczowe jest świadome planowanie, jasny cel edukacyjny oraz regularna refleksja nad tym, co rzeczywiście pomaga w procesie uczenia (się). Wierzę, że przy odpowiednim podejściu, sztuczna inteligencja może stać się naszym sojusznikiem, oszczędzając cenny czas i dając mnóstwo inspiracji do wprowadzania nowatorskich rozwiązań w klasie.

Logo aplikacji	Link do strony	Krótki opis
	Copilot https://copilot.microsoft.com 	Copilot to model językowy, który generuje treści i obrazy na podstawie promptów (krótkich komunikatów tekstowych). To narzędzie może być cennym wsparciem w codziennej pracy. Jako nauczyciele możemy go wykorzystać np. do szybkiego tworzenia konspektów lekcji, zestawów ćwiczeń czy propozycji pytań kontrolnych – wystarczy odpowiednio sformułować polecenie. Dzięki temu zyskujemy inspirację do dalszej pracy. Należy pamiętać, aby zawsze krytycznie oceniać wygenerowane materiały i dostosowywać je do potrzeb konkretnych uczniów oraz realizowanego programu nauczania.
	Vidnoz https://www.vidnoz.com 	Strona do generowania filmów lub animacji na podstawie krótkich instrukcji czy scenariuszy. Dzięki niej możemy łatwo tworzyć angażujące projekty edukacyjne – na przykład interaktywne escape roomy. Wyobraźmy sobie Mikołaja, który wita uczniów i informuje, że zgubił okulary. W kolejnych etapach uczniowie mają za zadanie odnaleźć je, przemierzając wirtualną szkołę i przy okazji powtarzając nazwy pomieszczeń. Dzięki tej stronie w kreatywny sposób wprowadzimy elementy zabawy do lekcji.
	Dream.AI https://dream.ai 	Strona, na której wygenerujemy grafikę bez konieczności logowania się. Jest to ogromne ułatwienie w warunkach szkolnych, gdy często brakuje czasu i możliwości na rejestrowanie się uczniów w bardziej rozbudowanych serwisach. Jeśli na zajęciach omawialiśmy różne produkty spożywcze, możemy zaproponować uczniom, aby na zakończenie lekcji stworzyli grafikę zawierającą jak najwięcej produktów. Dzięki temu utrwala słownictwo w ciekawy i kreatywny sposób.
	Vocal Remover https://vocalremover.org 	Strona, na której usuniemy ścieżkę wokálną z piosenki, pozostawiając samą muzykę. Dzięki temu możemy zorganizować lekcję karaoke ze śpiewaniem piosenki w danym języku albo podłożyć własne słowa do znanej melodii. Zastępując oryginalny tekst autorskimi wersami, uczniowie łatwiej zapamiętają nawet najbardziej skomplikowane definicje czy nowe słowa.

Logo aplikacji	Link do strony	Krótki opis
	Gamma https://gamma.app 	Strona umożliwiająca tworzenie prezentacji w błyskawiczny sposób – zarówno na podstawie krótkich promptów, jak i własnych notatek czy dokumentów (PDF, Word). Wystarczy wgrać pliki lub wpisać polecenie, a aplikacja automatycznie zaproponuje szablon i układ slajdów. Dzięki temu nauczyciel może przygotować atrakcyjną wizualnie prezentację podsumowującą materiał z lekcji lub wprowadzającą nowy temat. Wygenerowaną prezentację możemy edytować.
	Canva https://www.canva.com 	Canva to niezwykle popularna platforma umożliwiająca tworzenie różnego rodzaju materiałów graficznych, w tym prezentacji, plakatów czy postów w mediach społecznościowych. Znajdziemy tu sporo aplikacji opartych na sztucznej inteligencji, wystarczy wejść w zakładkę <i>aplikacje</i> . Możliwa jest także edycja zdjęć – możemy usunąć niechciane elementy lub wymienić je na inne. Tę funkcję można wykorzystać przy tworzeniu ćwiczeń polegających na wyszukiwaniu różnic. Nauczyciel może przygotować dwie niemal identyczne ilustracje – w jednej z nich, za pomocą Canvy, zmienić kilka przedmiotów lub usunąć je. Zadaniem uczniów może być opisanie znalezionych różnic w obcym języku (np. „piłka jest na łóżku” vs. „piłka jest pod łóżkiem”).
	QuestionWell https://app.questionwell.org/en/quiz-game/create 	Strona, dzięki której w łatwy sposób wygenerujemy quizy dla uczniów, bazujące na dowolnym artykule, krótkim tekście czy nawet nagraniu z portalu YouTube. Jest tu też możliwość wygenerowania gotowych szablonów w formacie Excel, które następnie możemy zaimportować do stron z quizami, takich jak: Blooket, Kahoot czy Quizziz. Pozwala to na szybkie przygotowanie ulubionych przez uczniów ćwiczeń interaktywnych.
	NaturalReader https://www.naturalreaders.com 	Strona, na której możemy odsłuchać wpisany przez nas tekst. Do wyboru mamy różne głosy, dzięki czemu w trakcie lekcji można zwrócić uwagę na rozmaite akcenty w języku angielskim, np. brytyjski czy amerykański. Narzędzie świetnie sprawdzi się również w domu, gdy uczniowie chcą ćwiczyć czytanie w języku obcym, a nikt z domowników nie może pomóc.
	Curipod https://curipod.com 	Strona do tworzenia interaktywnych prezentacji, które angażują uczniów poprzez konieczność aktywnego udziału w przygotowanych zadaniach. Strona generuje szkielet prezentacji z zadaniami na wybrany temat, a każdy slajd można dowolnie dostosować do potrzeb danej lekcji. Uczniowie dołączają do udziału w lekcji za pomocą swoich telefonów. Zadania mogą być różne, np. <i>narysuj obraz zgodnie z opisem, dopisz skojarzenie czy wybierz odpowiedź</i> . Nauczyciel określa czas, a następnie może pokazać odpowiedzi uczniów na tablicy, przekazując od razu informację zwrotną.
	Animated Drawings https://sketch.metademolab.com/canvas 	Strona stworzona z myślą o najmłodszych, pozwalająca ożywić własnoręcznie narysowaną postać. Wystarczy załadować rysunek, a narzędzie rozpozna kształty i umożliwi nadanie im prostych ruchów. Dzięki temu uczniowie mogą tworzyć krótkie dialogi, idealnie nadające się do utrwalania ważnych wyrażen bądź słownictwa w dowolnym języku.

Katarzyna Drausal – nauczycielka j. angielskiego i niemieckiego; doradca metodyczny w Gdynskim Ośrodku Doskonalenia Nauczycieli; wykładowca m. in. w Akademii Nauk Stosowanych w Gdańsku; trener wspomagania pracy szkoły; właścicielka firmy Inspirownia Edukacyjna; prezeska Polskiego Stowarzyszenia Nauczycieli Języka Niemieckiego o. Trójmiasto; autorka materiałów edukacyjnych; entuzjastka innowacyjnych metod pracy na lekcji, pasjonatka wykorzystania nowoczesnych technologii oraz sztucznej inteligencji w nauczaniu; laureatka nagrody Edukator Roku 2020: edycja online; uhonorowana medalem KEN; wpisana na listę 100 osób przyczyniających się do rozwoju kompetencji cyfrowych w Polsce.

WOKÓŁ NAS

Terapia ręki – propozycje zabaw w przedszkolu i szkole

Aleksandra Drewicz-Pesta

Kiedy myślimy o terapii ręki, przychodzi nam do głowy zestaw ćwiczeń do pisania. Nic bardziej mylnego.

Zanim dziecko nabędzie umiejętność odwzorowywania kształtów liter w liniaturze, powinno rozwinąć mięśnie i stawy od głowy, poprzez barki i przedramiona aż po palce. Warto wprowadzać elementy terapii ręki w wieku przedszkolnym. Ćwiczenia poranne kształtujące rozwój motoryki dużej, takie jak podskoki, skłony, przysiady, pajacyki, wymachy rąk, czworakowanie oraz turlanie to pierwszy krok do sukcesu.

Następnie trzeba zadbać o dobrą równowagę. Przydatne będą zabawy polegające na chodzeniu gołymi stopami po wyznaczonej trasie: po linie, po kamieniach sensorycznych, po woreczkach z grochem (dzieci w wieku wczesnoszkolnym mogą chodzić po linie oraz jednocześnie trzymać w ręku tyżkę z piłeczką). Obserwując 3-latkę w przedszkolu, zauważyłam, jak trudność sprawia dzieciom utrzymanie równowagi własnego ciała, np. w czasie zabawy w chodzenie z woreczkiem na głowie, podczas której woreczek nie może upaść na podłogę. Koordynacja nie jest jeszcze na tyle rozwinięta, dlatego z pozoru proste zabawy mogą okazać się niezłym wyzwaniem dla 3- i 4-latka.

Siła to kolejny element związany z rozwojem motoryki. Aby w wieku wczesnoszkolnym ręka była gotowa do trzymania narzędzia pisarskiego, wcześniej niezbędne są zabawy wzmacniające mięśnie palców i dłoni. Bardzo

lubianymi przez dzieci zabawami są: wyciskanie mokrej gąbki, zakręcanie i odkręcanie różnych pojemników oraz zaciskanie piłek sensorycznych lub tzw. *glutków* (*glutka* można przygotować wspólnie z dzieckiem, wysypując do balona mąkę ziemniaczaną). Wymienione wcześniej umiejętności motoryczne będą przydatne podczas trzymania narzędzia pisarskiego.

Koordinacja oko – ręka, tak bardzo ważna w procesie pisania i czytania, rozwija się poprzez zabawy z piłką czy woreczkiem (podrzuc i złap), przerysowywania kształtów lub wzorów (na tacy z kaszą), wrzucanie klocków w otwory w różnych pozycjach ustawienia pojemnika, a także szukanie ilustracji, jaką pokazuje nauczyciel (np. gra *spyguy*).

Warto rozwijać u dzieci również precyzję czynności, czyli dokładność i staranność. Mam tu na myśli chwyt pęsetkowy, czyli chwytanie małych elementów palcem wskazującym i kciukiem – np. zabawy: wrzucić pieniądze do skarbonki, ułożyć wieżę z klocków, poukładać kulki według wzoru albo też przypnij tyle klamerek, ile oczek wyrzuciłeś na kostce. Rozwinięty chwyt pęsetkowy to potem prawidłowy chwyt pisarski (statyczny trójpalcowy).

Jeśli zauważamy trudność motoryczną u dziecka w wieku wczesnoszkolnym, to musimy zwrócić uwagę na to, w którym obszarze się ona pojawia. Jeśli zaobser-

Fot. Archiwum przedszkolne

Fot. Archiwum przedszkolne

Fot. Archiwum przedszkolne

Fot. Archiwum przedszkolne

Fot. Archiwum przedszkolne

Fot. Archiwum przedszkolne

Fot. Archiwum przedszkolne

Fot. Archiwum przedszkolne

Fot. Archiwum przedszkolne

wujemy nieprawidłowy chwyt pisarski, to powinniśmy wdrożyć ćwiczenia, które poprawią ten chwyt, a nie ciągle ustawiać palce na narzędziu pisarskim – zaczynamy od ćwiczeń z pęsetkami lub klamerkami. Jeśli dziecko koloruje poza obrębem, warto wprowadzić ćwiczenia koordynacyjne oko – ręka.

Jest naprawdę wiele propozycji zabaw, które usprawnią motorykę dużą i małą u dzieci¹. Moim zdaniem dobrze sprawdzą się – już u najmłodszych – tablice sensoryczne, na których można umieścić zasuwkę, klamkę, włącznik światła, śruby do przykręcania, zamek błyskawiczny, sznurowadła albo guziki, napy czy rzepy do zapinania. Dość często dają swoim przedszkolakom różne masy plastyczne: plastelinę, ciastolinę, chmurkolinę itp. Uczymy

się robić kulki i wátky, tniemy na paseczki, bawimy się kaszą, ryżem, fasolą czy mąką i jednocześnie rozwijamy motorykę małą.

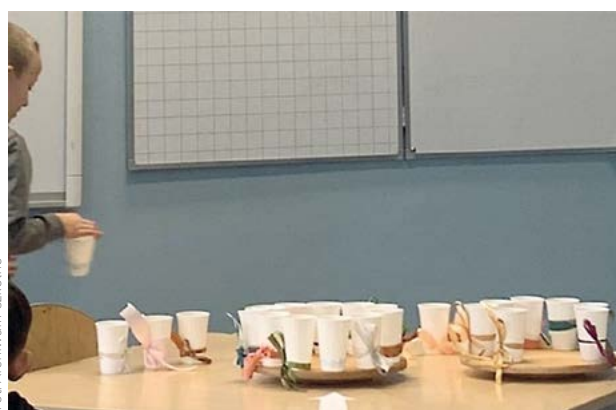
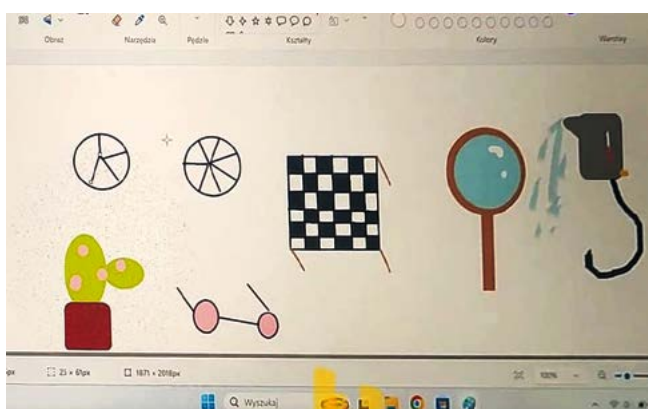
Aleksandra Drewicz-Pesta – magister pedagogiki społecznej (Uniwersytet Gdański), absolwentka kursu trenera umiejętności społecznych oraz kursu terapii ręki; nauczyciel mianowany, zatrudniony w Przedszkolu w Kowalach; ma prawie 9-letni staż pracy w przedszkolu, 2 lata doświadczenia jako nauczyciel edukacji wczesnoszkolnej oraz rok doświadczenia jako nauczyciel świetlicy szkolnej.

¹ Zob. np. Jacek Szmalec i Dariusz Wyszyński, *Terapia ręki od A do Z. Zrób jak ja*, zestaw ilustrowanych kart do ćwiczeń ruchowych wzmacniających mięśnie.

Detektyw Pozytywka na tropie nowych zagadek... Realizacja lektury na zajęciach otwartych

Anna Pelcer

Czytanie lektur to dla niektórych uczniów wspaniały pomysł na oderwanie się od szarej codzienności i okazja do wejścia w rolę bohatera przy użyciu wyobraźni, a dla innych – po prostu nuda i nie lada wyzwanie intelektualne. Aby rozwijać czytelnictwo wśród dzieci, staram się wdrażać na swoich zajęciach wiele metod aktywizujących uczniów.

O mawiana lekcja była związana z książką „Detektyw Pozytywka” autorstwa Grzegorza Kasdepkego. Na zajęciach dzieci miały okazję pracować indywidualnie i grupowo.

Wprowadzeniem do tematu była zabawa pt. „Koło fortuny”, gdzie każde dziecko kręciło kołem, a strzałka wskazywała kolor kubeczka, z którego następnie wybierane było pytanie odnoszące się do cech charakteru i losów bohaterów opisywanych w książce „Detektyw Pozytywka”. Element zaskoczenia i drobny skok adrenaliny podczas kręcenia kołem wywoływały u uczniów wiele pozytywnych emocji i dawały okazję do tego, aby wykazać się swoją wiedzą na forum klasy. W przypadku, gdy dziecko na znało odpowiedzi na zadane pytanie, prosiło o wsparcie zgłaszających się wolontariuszy, którzy pomagali udzielić właściwej odpowiedzi na zasadzie koła ratunkowego. Zabawa była przednia, a takie wprowadzenie do tematu zachęciło do dalszych działań.

Kolejnym elementem była szczegółowa analiza głównego bohatera lektury – Detektywa Pozytywki. Na podstawie burzy mózgów, spośród wielu cech uczniowie wybrali te, które z całą pewnością odnosiły się do postaci Detektywa. Wskazując na złożoną osobowość postaci, uczniowie dyskutowali na temat charakterystycznych cech. Na poparcie swoich opinii przywoływali sytuacje opisane w lekturze.

Podczas kolejnego etapu lekcji uczniowie mieli okazję, aby wcielić się w role zastępców głównego bohatera książki. Otrzymali kilka zagadek, które były zupełnie nowe i inne od tych znanych z lektury. Stawiano różne pytania problemowe i przedstawiono kilka możliwości rozwiązań. Dzieci pracowały w kilkuosobowych zespołach; każda grupa otrzymała inną zagadkę, a rozwiązania wspólnie omówiono na forum klasy. Dzieci były zaskoczone nowymi okolicznościami oraz czuły potrzebę godnego zastąpienia Detektywa Pozytywki. I tak, trzeba było zastanowić się, co się stało z chlebem pozostawionym na balkonie przez całą, mroźną noc. Albo: w jaki sposób powstały dziury w dawno nieużywanym swetrze na pawlaczu. Fikcyjne sytuacje z książki zostały wzbogacone o nowe historie i wyzwania, z którymi dzieci musiały się zmierzyć.

Jako zastępcy Detektywa Pozytywki, uczniowie przystąpili do kolejnego zadania, którym było udzielenie wywiadu. Zadawano różne pytania, a drugoklasiści z chęcią odpowiadali, uruchamiając wyobraźnię i fantazję twórczą. Dzieci udzielały odpowiedzi z perspektywy głównej postaci, więc musiały w pewien sposób wejść w jego osobowość, wcielić się w jego rolę. Pomocne były konsultacje grupowe i karta pracy do zapisu notatek.

Kolejnym zadaniem było utworzenie zdań z rozsypanych wyrazów. W zdaniach pojawiły się imiona i nazwi-

ską różnych bohaterów drugoplanowych z książki pisane wielkimi literami, więc zadanie – pozornie proste – okazało się dla niektórych sporym wyzwaniem.

Na zakończenie lekcji dzieci wspólnie z nauczycielem podsumowały swoje doświadczenia. Stwierdzono, że współpraca popłaca – w wielu sytuacjach Detektyw Pozytywka miał wsparcie życzliwych osób, głównie dzieci, które pomagały mu naświetlić wiele sytuacji. A jak wiemy, Detektyw Pozytywka z dziećmi dogadywał się najlepiej!

W ramach gry na zakończenie zajęć otwartych, w czteroosobowych zespołach wspólnie pokonano określoną trasę. Każda osoba, trzymając za sznurek z odpowiednim natężeniem, kierowała grubym markerem po wyznaczonej ścieżce. W tym zadaniu ważna była współpraca i nie-naganna postawa każdego członka zespołu, aby utrzymać odpowiedni nacisk przyrządu do rysowania i bezbłędnie dojść do celu. Emocje sięgnęły zenitu, a wzajemny doping i okrzyki dodawały pozytywnych bodźców.

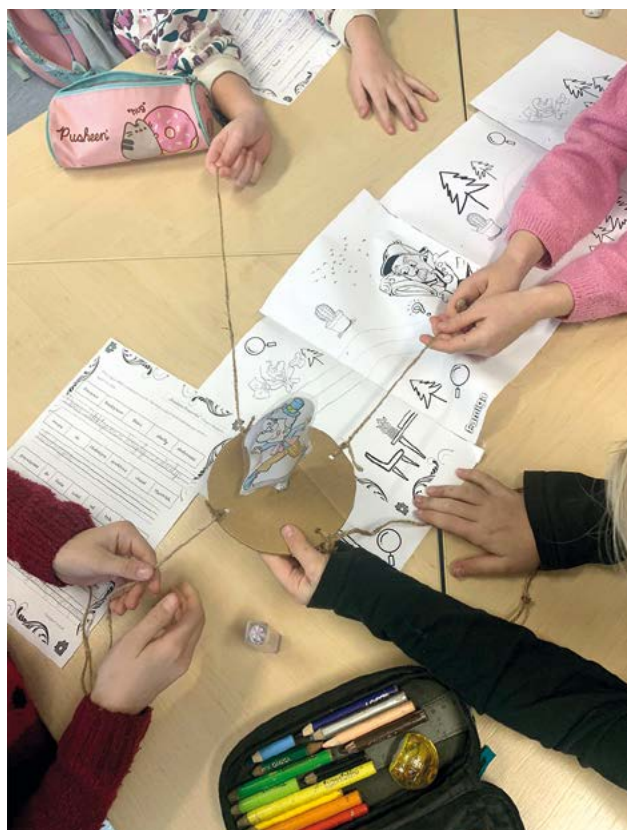
Dodatkowym działaniem było włączenie lektury do zajęć informatycznych: w edytorze grafiki dzieci rysowały atrybuty Detektwa Pozytywki. Innym razem, w nawiązaniu do omawianej książki, uczniowie spojrzeli na świat przez różowe okulary i wyjaśniali znaczenie tego powiedzenia. Dla bardziej odważnych przygotowano również czarne okulary w nawiązaniu do postaci Detektwa Martwiaka, który skutecznie utrudniał pracę Pozytywki. Przymierzaniu okularów nie było końca!

Celem moich zajęć edukacyjnych było podsumowanie lektury w sposób atrakcyjny i ciekawy. Po widocznym zaangażowaniu ze strony drugoklasistów stwierdzam, że warto mobilizować dzieci do pracy poprzez szereg działań zawierających elementy zaskoczenia i odbiegających od codziennej rytyny na zajęciach. Zależało mi również na stworzeniu okazji do pracy w małych grupach i zwróceniu uwagi, iż każda osoba ma ogromne znaczenie w toku realizacji zadań. Wejście w świat lektury oraz w psychikę bohatera poszerza perspektywę patrzenia na świat w sposób problemowy i sytuacyjny. Najlepszą recenzją zajęć są pozytywne reakcje dzieci i pytanie: *Pani Aniu, kiedy kolejna lektura?*

Anna Pelcer – nauczyciel edukacji wczesnoszkolnej i przedszkolnej oraz języka angielskiego w klasach I-III w Szkole Podstawowej nr 2 im. Jana Heweliusza w Żukowie; inicjatorka wielu działań promujących zdrowie i ruch; uczestniczka licznych projektów edukacyjnych; entuzjastka zajęć kulinarnych w szkole.

Fot. Archiwum szkolne

Fot. Archiwum szkolne

Z kapelusza polonistki, czyli aktywnie na języku polskim

Danuta Połom

*Metody aktywizujące to nie tylko sposób nauczania,
ale sposób na włączenie uczniów w proces twórczego zdobywania wiedzy.*

Maria Pęczak

Szkolna rzeczywistość

Dzisiaj bardzo trudno zainteresować dzieci/młodzież treściami zawartymi w podstawie programowej. Niektóre tematy stają się zupełną abstrakcją dla uczniów skupionych na rozrywce w świecie wirtualnym, w którym przypadki, metafory i związki frazeologiczne (pozornie) nie mają znaczenia. Trudność w kształceniu wynika też ze zwiększania się grupy uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, którzy wymagają indywidualnego podejścia. Odpowiedzią na wezwania współczesnej szkoły musi być więc wybór odpowiednich metod nauczania. Takich, które kładą nacisk na aktywność ucznia oraz jego zaangażowanie w procesie nauki.

Dobrodziejstwo aktywizujących metod nauczania/uczenia się

Wśród głównych zalet takich metod można wymienić:

1. **Rozwój umiejętności krytycznego myślenia** – uczniowie nie tylko przyswajają wiedzę, lecz także uczą się jej analizowania i interpretowania.
2. **Wzrost motywacji do nauki** – dzięki interaktywnym formom zajęć uczniowie stają się bardziej zaangażowani, co zwiększa ich chęć do nauki.
3. **Lepsze zapamiętywanie materiału** – aktywne formy nauki, takie jak dyskusje, projekty czy gry edukacyjne, sprzyjają głębszemu utrwalaniu treści.
4. **Rozwój kompetencji społecznych** – uczniowie uczą się współpracy, komunikacji i rozwiązywania problemów w grupach.
5. **Indywidualizacja procesu nauczania** – nauczyciel może dostosować metody pracy do potrzeb i zainteresowań uczniów, co sprzyja lepszemu przyswajaniu wiedzy.

W przypadku wyboru metod aktywizujących uczeń musi wykonać więcej czynności niż podczas tradycyjnej lekcji, czasami wymaga to wyjścia z roli i stania się liderem grupy. Warunkiem efektywności podjętych działań jest zrozumienie przez ucznia celu polecenia. W stosowaniu metod aktywizujących docenia się wysiłek włożony w wykonanie zadania, a nie tylko efekt; jest też przestrzeń na pomyłki, ich omówienie i korektę. Uczniowie zaczarowani tematem i przebiegiem lekcji chętnie biorą w niej udział. Widzą, że temat realizowany jest w sposób cie-

kawy i zajmujący. Za pomocą elementów zabawy rozwijają konkretne umiejętności, a więc cele lekcji zostają osiągnięte. Często wracają do niej pamięcią i sami inicjują nowe lekcyjne wyzwania.

Warto zaznaczyć, że wprowadzenie elementów aktywizujących na lekcjach nie jest tak czasochłonne, jak się wydaje, a z uwagi na efekty nauczania/uczenia się warto dokonać najlepszego dla nauczyciela i ucznia wyboru, sięgając do zbioru przeróżnych narzędzi oferowanych przez metodologię edukacyjną. I nic, tylko działać!

Źródłem ciekawych metod aktywizujących jest bogactwo zasobów internetowych i literatura przedmiotu. Staram się rozwijać swój wachlarz narzędzi, uczestnicząc w różnego typu szkoleniach proponowanych przez portale internetowe oraz organizowanych przez ośrodki doskonalenia nauczycieli. Niektóre z poniższych narzędzi pracy twórczej poznałam podczas asynchronicznego szkolenia pt. *Aktywni poloniści – działamy na lekcjach języka polskiego* prowadzonego przez p. Dominikę Ringwelską, konsultanta edukacji polonistycznej i kulturalno-artystycznej w Pomorskim Centrum Edukacji Nauczycieli w Gdańsku.

Propozycje aktywności

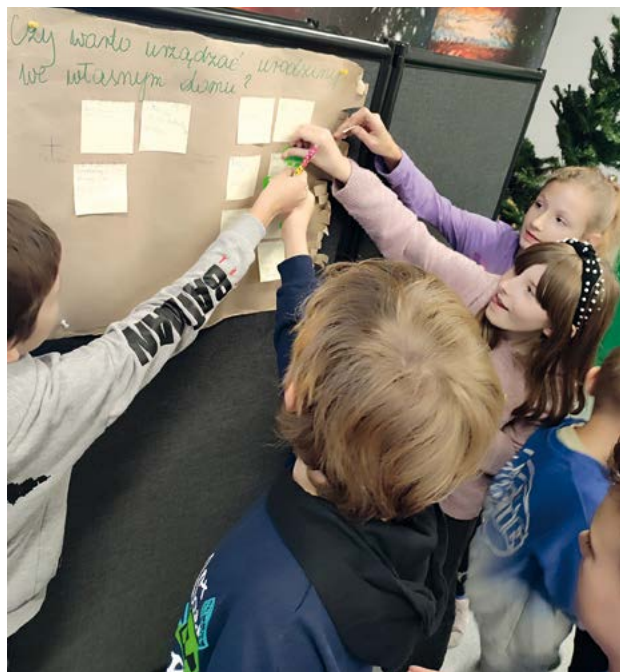
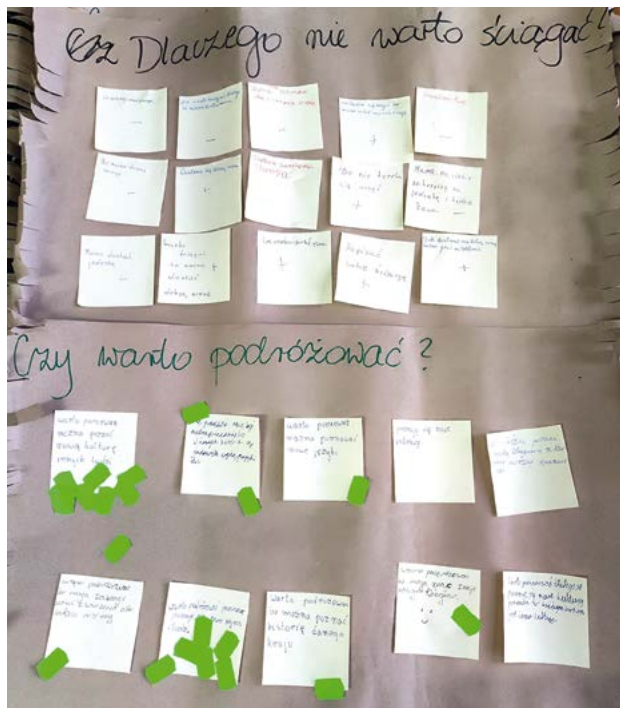
Aktywność ZADANIE Z KUBKA sprzyja twórczemu sposobowi tworzenia opowiadania. Należy przygotować zestaw kubeczków z napisami: *postacie, fabuła, miejsce akcji, cechy, komplikacje*. Metodę tę wykorzystałam podczas lekcji tworzenia komiksów z nowymi przygodami bohaterów lektury „Kajko i Kokosz. Szkoła latania”. Dla wielu uczniów wylosowane postaci, czasu akcji czy komplikacji stało się źródłem inspiracji. Jednocześnie zwracaliśmy uwagę, w jaki sposób prawidłowo zapisać w komiksie informacje o miejscu i czasie wydarzeń.

Fot. Archiwum szkolne

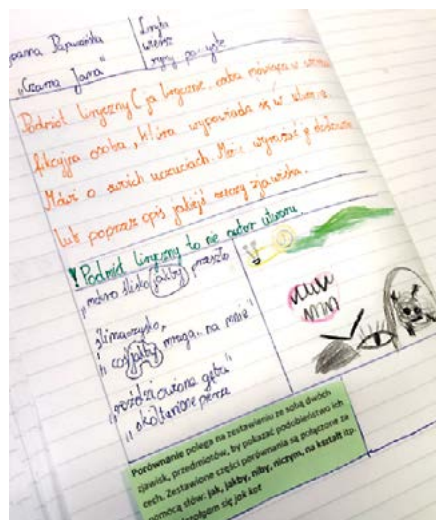
Metodę zwaną DYWANIK POMYSŁÓW wykorzystałam podczas zajęć nt. konstruowania argumentów. Wśród poruszonych tematów znalazły się zagadnienia: *Czy warto*

czytać książki? Czy warto podróżować? Dlaczego nie warto ściągać? Zadanie wzbudziło szczere zainteresowanie i każdemu uczniowi dało szansę pełnego uczestnictwa. Najwięcej satysfakcji przyniosło dzieciom ocenianie (za pomocą kolorowych „cenek”), który argument jest najbardziej przekonujący.

OKIENKO INFORMACYJNE wykorzystałam przy omawianiu wiersza *Czarna jama* Joanny Papużyńskiej. Nietypowa forma notatki zwraca uwagę na treści, które trzeba zapamiętać.

miętać. Wprowadziłam nowe pojęcia: *podmiot liryczny*, *porównanie*. Okienka z tekstem uzupełniliśmy ilustracjami do wiersza.

Instytut Archiwum szkolne

W starszych klasach dużym zainteresowaniem cieszyła się technika BLACKOUT POETRY. Ta forma aktywności rozwija świadomość literacką, uczy uważnego patrzenia na słowa i abstrakcyjnego myślenia. Dowolność kreacji nowego tekstu nie przeraziła nawet tych, którzy stronią od poezji. A możliwość wzbogacenia tekstu ilustracją pozwoliła na kreatywną pracę talentom malarskim. Aktywność uczniów zwieńczyliśmy wystawą prac.

Fot Archiwum szkolne

Tradycją w naszej szkole są lekcje kleksografii, przędzenia liter i produkowania tęczy podczas zajęć z *Akademii Pana Kleksa*. Uczeń ze starszej klasy wciela się w postać tytułowego pedagoga i za pomocą tajemniczych mikstur (wody z odpowiednią zawartością soli) wyczarowuje barwną tęczę. Plastyczność lektury pozwala, aby każda lekcja zawierała elementy zabawy i twórczego myślenia.

Fot. Archiwum szkolne

Lubianą przez uczniów i efektywną metodą okazała się także KAPUSTA. Wykorzystuję ją w celu powtórzenia wiadomości z nauki o języku. Na kartkach, które uczeń odwijając liście kapusty, znajdują się pytania dotyczące np. części mowy. Uczeń albo podaje wyraz w określonej formie albo odgaduje formę gramatyczną wyrazu zapisanego na liściu. Zabawa angażuje całą klasę.

Inspiracją do opracowania kolejnej aktywności była gra logiczna Zen Word. Z literkek (przygotowanych na kartonikach o boku 30 cm) uczniowie musieli ułożyć jak najwięcej wyrazów – różnych części mowy. Metoda posłużyła zarówno do wprowadzania nowych części mowy, jak i utrwalania dotąd poznanych.

Fot. Archiwum szkolne

Fot. Archiwum szkolne

Zamiast sprawdzianu z lektury *Charlie i fabryka czekolady* sporządziliśmy przestrzenne projekty hal znajdujących się w fabryce. Dodatkowo powstały figurki bohaterów. To pozwoliło na przygotowanie animacji poklatkowej ukazującej spacer po fabryce i wybrane przygody bohaterów. Było to wyzwanie szczególnie atrakcyjne dla miłośników aplikacji typu CupCut, YouCut czy Stop Motion Studio.

Fot. Archiwum szkolne

Zmora klas czwartych są przypadki rzeczownika. W nauczaniu tych zagadnień wszystkie środki są dozwolone. Na pierwszych lekcjach królował Gang Przypadków wg ilustracji p. Mai Mark. Na kolejnych zajęciach wśród metod, które miały ułatwić zapamiętanie kolejności i pytań, znalazła się gra w KLASY oraz CHUSTA animacyjna. Każdy uczeń był konkretnym przypadkiem. Na hasło prowadzącego, wywołujące przypadek za pomocą odpowiednich pytań, uczestnicy zamieniali się miejscami, przebiegając pod chustą.

Fot. Archiwum szkolne

Fot. Archiwum szkolne

Fot. Archiwum szkolne

Fot. Archiwum szkolne

Mamy supermoce

Współczesne placówki edukacyjne pozwalają pedagogom tworzyć takie warunki pracy, aby uczeń mógł myśleć, poszukiwać, doskonalić się, a także komunikować się i działać w zespole. Jako nauczyciele mamy więc możliwość, aby próbować nowych metod, eksperymentować, a wszystko w trosce o jak najlepsze efekty nauczania/uczenia się. Otwarte umysły edukatorów to droga do interesujących i twórczych lekcji, a aktywizujące metody nauczania sprzyjają nie tylko przyswajaniu wiedzy, lecz także rozwijają umiejętności interpersonalne i kreatywność uczniów, czyli kluczowe kompetencje na wciąż zmieniającym się rynku pracy.

Z uwagi na upodobanie uczniów do zadań z zastosowaniem nowoczesnych technologii, polecam korzystanie z pomocy dydaktycznych w postaci takich portali, jak Wordwall, LearnigApps, Ganiały, Kahoot czy moje nowe odkrycie: MENTIMETER. Jest on szczególnie przydatny, gdy młodzież wstydzi się podnieść rękę i wypowiedzieć swoje zdanie z obawy przed opinią innych.

Przy okazji szkolnych festynów czy wiosennych zajęć na powietrzu można wykorzystać metodę POEZJI PĘDZLEM MALOWANEJ. Wybieramy kilka utworów (np. o przyrodzie), które staną się dla uczniów inspiracją do artystycznej ekspresji. Owijamy folią odwrócone ławki i stojaki na ubrania, tworząc płótno do pracy z pędzlem. Po lekturze utworów dzieci przystępują do malowania.

Danuta Połom – nauczyciel mianowany języka polskiego i bibliotekarz w Zespole Szkół Ogólnokształcących nr 1 im. Marii Konopnickiej w Pruszcze Gdańskim; realizatorka projektów upowszechniania czytelnictwa; prowadzi warsztaty czytelniczo-plastyczne i dba o dobrostan użytkowników szkolnej czytelnicy.

OOO! czyli... Ostrożnie Obchodź się z Odczynnikami

Anna Barabaś-Lepak

W numerze 126 „Edukacji Pomorskiej”¹ opisałam, jak może wyglądać pracownia chemiczna oraz jej zaplecze naukowe. Teraz przyszedł czas na szczegółowe omówienie postępowania z chemikaliami.

Odczynniki są niezbędnym elementem dla każdego chemika. Bez nich nie byłoby naszego warsztatu pracy, ale – co najważniejsze – doświadczeń, które uczniowie kochają najbardziej. Jeśli macie tyle odczynników, że można je policzyć na palcach jednej ręki, to i tak obowiązują was wszystkie przepisy związane z substancjami i mieszaninami chemicznymi. Również sacharoza czy chlorek sodu są traktowane jak pełnoprawne odczynniki chemiczne.

Odczynniki mogą się rozkładać / reagować pod wpływem temperatury i światła słonecznego. Jeśli mamy zaplecze chemiczne jako oddzielne pomieszczenie, to nie ogrzewajmy go za nadto w zimie, a latem postarajmy się, aby się nie nagrzewało od słońca. Zaplecze lub same szafy powinny być w jakichś sposób wentylowane. Zaplecze chemiczne w naszej szkole jest wietrzone cały czas – mamy wiatrak wbudowany w okno. Jest to chyba najbardziej uniwersalna wersja wentylacji. Pomieszczenie nie jest na tyle duże, żeby przeprowadzać tam zajęcia, ale wystarczy, aby pomieścić kilka szaf. W wielu szkołach nie ma możliwości wygospodarowania dodatkowego pomieszczenia na odczynniki, dlatego często przechowuje się je w sali lekcyjnej, w **zamykanych na klucz** szafach. Zarówno pomieszczenie, gdzie przechowuje się odczynniki, jak i szafy powinny posiadać znaki ostrzegawcze (Rys. 1).

Rys. 1. Znaki ostrzegawcze ochrony i higieny pracy: **UWAGA TRUCIZNA** (po lewej) oraz **SUBSTANCJA ŻRĄCA** (po prawej) – oznaczenie ostrzegawcze BHP wg. PN-93/N-01256².

Organizacja odczynników

Najsensowniejszym ułożeniem odczynników jest ich podział na chemię organiczną i nieorganiczną. Jest to też podyktowane praktycznym aspektem. Uczniowie na chemii najpierw poznają chemię nieorganiczną, a potem mogą rozpocząć przygodę z odczynnikami organicznymi. Więc przy zasosowaniu zaproponowanego podziału, szukając odczynników do doświadczeń, nie muszą biegać po całej pracowni, tylko skupiam się na jednej szafie.

Związki nieorganiczne (metale, niemetale, sole, tlenki, wodorotlenki, inne) to głównie ciała stałe. Przechowywanie ich nie wymaga szafy z włączonym wentylatorem, gdyż w znacznej większości związki te nie są lotne. Producenci często proponują szafy z bierną wentylacją (czyli szczeliny w ściankach).

W drugiej szafie umieszczamy związki organiczne. Ta szafa nie powinna być hermetyczna, gdyż związki organiczne to w dużej mierze substancje ciekłe, często lotne i łatwopalne. Jeśli posiadamy tylko jedną szafę, to najlepiej, aby miała jakąś formę wentylacji. Chemię organiczną najlepiej jest umieścić na górnych półkach, a nieorganiczną – na dolnych.

Byłoby idealnie, gdyby stężone kwasy posiadały oddzielną szafę przystosowaną właśnie do ich przechowywania. Wielu producentów proponuje szafy kwasoodporne np.: z wanienkami, wysuwanymi półkami. Koszt takich szaf często przekracza całoroczny budżet przeznaczony na pomoce naukowe dla szkoły. Zdaję sobie sprawę, że często warunki lokalowe pozwalają na wstawienie do sali lekcyjnej maksymalnie dwóch szaf. Dlatego też, jeśli mamy tylko jedną butelkę ze stężonym kwasem, to można zastosować zabieg, w którym to kwas umieścimy w wytrzymałych, szczelnych, zamykanych pojemnikach z tworzywa sztucznego i te pojemniki umieścimy w szafie z innymi odczynnikami. W razie pęknięcia butli lub wystrzelenia korka jest to dodatkowa izolacja od pozostałych odczynników. Należy mieć na uwadze, że nawet przy zakręconych butelkach roztwory kwasów i tak parują. Więc co jakiś czas należy kontrolować stan butelek ze stężonymi kwasami. Podobną procedurę stosuję dla wody bromowej oraz roztworu amoniaku ze względu na lotność ich składników.

Cóż jest trucizną? Wszystko jest trucizną i nic nie jest trucizną. Tylko dawka czyni, że dana substancja jest trucizną (Paracelsus). Wszystkie substancje powinniśmy traktować jako potencjalne trucizny. Są jednak związki uznawane za bardziej szkodliwe od innych, np. metanol czy sole metali ciężkich. Można dla nich zastosować zabieg z oddzielną zamykaną na klucz szafą lub dodatkowymi pojemnikami – żeby utrudnić dostanie się do nich.

¹ Zob. <https://www.pcen.gda.pl/publikacje/edukacja-pomorska/nr-126>.

² Źródło: <https://www.manutan.pl> [dostęp czerwiec 2024].

Jakie odczynniki kłóć się ze sobą

W miarę możliwości należy odseparować od siebie nie które odczynniki, gdyż mogą one wzajemnie samoistnie przereagować, np. w wyniku parowania lub stłuczenia/pęknięcia opakowań. Litrowa butla ze stężonym kwasem idealnie pasuje wymiarami do plastikowych wiader, w których można zakupić różne produkty spożywcze o wadze 1 kg (Rys. 2.). W takiej wersji można postawić obok siebie kwas solny i azotowy (V). Zapobiega to rozlaniu się kwasu w przypadku pęknięcia szkła oraz co gorsza – wymieszaniu się dwóch kwasów, aby nie stworzyły np. wody królewskiej.

Oddzielenie odczynników mogłoby polegać na umieszczeniu obu substancji w oddzielnych szafach lub dwóch odrębnych plastikowych pojemnikach. Dodatkowe opakowanie przydaje się w przypadku ciekłych, lotnych substancji.

Rys. 2. Butla z kwasem umieszczona w plastikowym pojemniku.

Oto lista przykładowych chemikaliów:

- całkowicie odseparować od pozostałych odczynników powinniśmy:
 - perhydrol / nadtlenek wodoru (w różnym stężeniu);
 - brom / wodę bromową;
 - związku chromu(VI) – chromiany i dichromiany (silne utleniacze);
 - związki manganu(VII) – nadmanganiany (silne utleniacze);
 - chlorany (wszystkie stopnie utlenienia, silne utleniacze);
- nie przechowywać obok siebie:
 - azotanu amonu, azotanu sodu i azotanu potasu;
 - amoniaku i jodu / płynu Lugola / jodyny;
 - acetonu i chloroformu (CHCl_3);
 - kwasów (nie stawiać blisko siebie: H_2SO_4 i HClO_4 ; H_2SO_4 i HClO_3 ; H_2SO_4 i HNO_3 ; HClO_4 i HClO_3 ; HNO_3 i HClO_4 ; HNO_3 i HCl);
 - związków organicznych i nieorganicznych;
 - aldehydy oraz ketony trzeba oddzielić od pozostałych związków organicznych.

Przed pracą z daną substancją należy zapoznać się z jej Kartą Charakterystyki (KCh). W przypadku jakichkolwiek wątpliwości najlepiej jest zajrzeć do Sekcji 7 – *Postępowanie z substancjami i mieszaninami oraz ich magazynowanie*, a także Sekcji 10 KCh – *Stabilność i reaktywność*.

Zaznajomienie się z Sekcją 2 KCh – *Identyfikacja zagrożień* – jest pomocne w uświadomieniu sobie, jakie czynniki ryzyka nasz czekają. *Środki ochrony osobistej* znajdziemy w Sekcji 8 KCh. Warto również poznać Sekcję 4 KCh – *Udzielenie pierwszej pomocy*.

O posiadaniu Kart Charakterystyki pisałam w moim poprzednim artykule³.

ODPOWIEDNIE OZNAKOWANIE ODCZYNNIKÓW

I. Roztwory

Wszystkie roztwory, jakie przygotowuję w ciągu roku, przechowuję w oddzielnej gablocie. Pojemniki do tych roztworów nie pochodzą z profesjonalnych firm chemicznych. Są to opakowania po lekach czy syropach i nadają się idealnie. Ich objętość to zazwyczaj 100-250 ml, są wykonane z brązowego szkła. Buteleczki po kroplach wykorzystuję jako pojemniczki na roztwory, np. wskaźników kwasowo-zasadowych (Rys. 3.).

Rys.3. Buteleczki stosowane do przygotowanych roztworów.

Opakowania, w których przechowuje się odczynniki, muszą być opatrzone odpowiednią etykietą (szczegóły w dalszej części artykułu) ze znakami ostrzegawczymi – piktogramami, zgodnie z zapisami Ustawy o substancjach chemicznych i ich mieszaninach, Rozdział 5 – *Oznakowanie, obrót i stosowanie substancji i ich mieszanin*, Art. 21. ust. 1. Jednak buteleczki z roztworami nie muszą być objęte obligatoryjnym oznakowaniem ostrzegawczym, gdyż o tym traktuje Art. 21. ust. 2. ww. ustawy: *Odstąpienie od oznakowania, o którym mowa w ust. 1, jest możliwe w przypadku pojemników i zbiorników służących do pracy przez krótki czas z substancjami i mieszaninami (...) ze względu na właściwości fizyczne lub gdy zawartość pojemnika lub zbiornika ulega częstym zmianom*. Jeżeli przygotowujemy roztwory w małych ilościach, szybko je zużyjemy.

II. Etykiety substancji stałych i ciekłych

Jeśli etykieta ulegnie uszkodzeniu lub posiada już nieaktualne oznaczenia, to należy wykonać jej kopię/zamiennik ze wszystkimi elementami, jakie wg. przepisów powinny się na niej znajdować (Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 1272/2008 z dnia 16 grudnia 2008 r. w sprawie klasyfikacji, oznakowania i pakowania substancji i mieszanin, zmieniające i uchylające dyrektywy 67/548/EWG i 1999/45/WE oraz zmienia-

3 Anna Barabaś-Lepak, Edward Dybowski, BHP, czyli... Błędy Hartują Pracowników, „Edukacja Pomorska”, nr 126 (76), ISSN 1644-2903, s. 22-26.

jące rozporządzenie (WE) nr 1907/2006 – stosowany skrót do tego rozporządzenia to **CLP**).

Etykiety sporządzamy w języku polskim. Może się zdarzyć sytuacja, że odczynnik będzie posiadał etykiety z kilkoma różnymi językami. W tej sytuacji we wszystkich językach musi być podana ta sama treść.

W zależności od wielkości opakowania, etykiety również muszą posiadać określone wymiary. Opakowania szkolnych odczynników bardzo rzadko przekraczają pojemność 3 dm³ czyli 3 l. Chyba jedynie woda destylowana jest w baniakach 5-litrowych. Tak więc wymiary etykiet na odczynnikach powinny mieć co najmniej 52 x 74 mm. W Tabeli 1 znajduje się zestawienie wymiarów etykiet dla określonych wielkości opakowań. Zdarzają się odczynniki, które kupujemy w bardzo małych ilościach, co przekłada się na wielkość opakowania. Pudełko może być mniejsze niż wymagana wielkość etykiety. W takich przypadkach najlepiej jest nie obklejać całego opakowania wielką etykietą, a przytwierdzić etykietę na zasadzie *flagi* lub rozwijanej etykiety – tak jak na niektórych lekach czy suplementach diety.

Tabela 1.

Pojemność opakowania	Wymiary etykiety [mm]
mniejsza niż 3 dm ³	min. 52 x 74
3 dm ³ do 50 dm ³	min. 74 x 105
50 dm ³ do 500 dm ³	min. 105 x 148
większa niż 500 dm ³	min. 148 x 210

Obowiązkowe elementy etykiet są opisane w Rozdziale I. (Zawartość etykiety), Art. 17. Rozporządzenia CLP:

1. informacja o dostawcy/producentcie;
2. informacja o nominalnej ilości substancji/mieszaniny w opakowaniu;
3. identyfikator produktu;
4. piktogramy określające rodzaj zagrożenia;
5. hasła ostrzegawcze;
6. zwroty wskazujące rodzaj zagrożenia;
7. zwroty wskazujące środki ostrożności;
8. informacje uzupełniające.

1. Informacja o dostawcy (patrz również: Sekcja 1.3 KCh)

Na etykiecie musi znaleźć się informacja o producencie lub dostawcy substancji/mieszaniny, taka jak: nazwa producenta, adres, numer telefonu. Często producent umieszcza logo, które jednak nie jest obligatoryjne.

2. Informacja o nominalnej ilości substancji/mieszaniny w opakowaniu

Na etykiecie odczynnika występuje masa netto lub objętość. Jeśli ilość jest określona gdzie indziej na opakowaniu, to nie musi być wypisana na etykiecie. Przy zużywaniu danego odczynnika jego masa będzie się zmniejszać. Jednak nikt nie kontroluje wagi odczynnika za każdym razem,

gdy pobiera łyżeczkę produktu do doświadczeń. Dlatego po kilku latach nie jesteśmy w stanie dokładnie oszacować masy netto substancji. Z tego też względu w spisie odczynników wygodniej jest podać masę brutto. Jest to wartość najbliższa prawdzie.

3. Identyfikator produktu (patrz również: Sekcja 1.1. KCh, Rozporządzenie CLP Art. 18.)

Zgodnie z wymaganiami rozporządzenia CLP ten sam identyfikator produktu powinien znaleźć się na etykiecie oraz w Karcie Charakterystyki.

- a. Dla substancji identyfikator produktu składa się przynajmniej z nazwy i numeru identyfikacyjnego/indeksowego (*Index Number*), jaki został jej nadany, jeżeli substancja znajduje się w części 3. załącznika VI do rozporządzenia CLP (*Zharmonizowana klasyfikacja oraz oznakowanie niektórych substancji stwarzających zagrożenie*).

Gdzie znaleźć numer identyfikacyjny? Część 3. załącznika VI CLP (Rys. 4.) wymienia substancje stwarzające zagrożenie, dla których ustanowiono zharmonizowane zasady klasyfikowania i oznakowania na szczeblu Unii Europejskiej. W załączniku tym znajdziemy (wg kolejności kolumn):

- numery indeksowe substancji (*Index Number*);
- nazwy chemiczne substancji;
- ich numery WE (inaczej ECS, *European Community Number*);
- numery CAS (*Chemical Abstract Service Registry Number*);
- kody piktogramów (GHS);
- kody H (rodzaj zagrożenia).

Nr substancji	Nazwa substancji	Numer WE	Numer CAS	Klasyfikacja		Oznakowanie		Kody piktogramów	Kody H	Kody P	Wzrost
				Składowe	Całkowite	Składowe	Całkowite				
011-000-00-6	wodorotlenek sodu, sól hydratowa	215-585-5	1310-73-2	Skł. Cst. 1A	1014	GHS05	1014	Skł. Cst. 1A: 1014 (2) 2.5% Skł. Cst. 1B: 1014 (2) 2.5% Skł. Cst. 1C: 1014 (2) 2.5% Skł. Cst. 1D: 1014 (2) 2.5% Skł. Cst. 1E: 1014 (2) 2.5%	1014	1014	1014
011-000-00-7	azotek sodu	247-852-1	26620-22-8	Acute Tox. 2 + Aquatic Acute 1	1010	GHS06	1010	1010	1010	1010	1010
011-000-00-8	węgiel sodu, węgiel dioksyd	207-338-6	207-338-6	Eye Irrit. 2	1010	GHS07	1010	1010	1010	1010	1010

Rys. 4. Fragment wykazu z załącznika VI CLP w formie zharmonizowanej klasyfikacji oraz oznakowania substancji stwarzających zagrożenie.

- Jeżeli substancja nie została jeszcze wpisana do załącznika VI, lecz posiada już klasyfikację i oznakowanie CLH – zharmonizowaną klasyfikację i oznakowanie (czyli została wdrożona procedura do włączenia substancji do załącznika VI), w identyfikatorze zamieszczamy: nazwę i numer WE.
- Jeżeli substancja nie występuje w żadnym z powyższych wykazów, zamieszczamy: numer CAS i nazwę zgodną z aktualnymi zasadami nazewnictwa IUPAC lub numeru CAS wraz z jedną lub większą liczbą nazw powszechnie przyjętych

w międzynarodowym nazewnictwie chemicznym. Uwaga! W 2013 roku IUPAC wprowadził nowe nazewnictwo związków organicznych^{4,5}.

- Jeżeli numer CAS nie jest dostępny, to na etykiecie zamieszczamy nazwę zgodną z zasadami nazewnictwa ustalonymi przez IUPAC lub jedną lub większą liczbę nazw powszechnie przyjętych w międzynarodowym nazewnictwie chemicznym.
- Jeżeli nazwa zgodna z nomenklaturą IUPAC przekracza 100 znaków, można stosować jedną z innych nazw (np. nazwa zwyczajowa, handlowa, skrót), o których mowa w pkt. 2.1.2. załącznika VI do Rozporządzenia (WE) nr 1907/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 18 grudnia 2006 r. W sprawie rejestracji, oceny, udzielania zezwoleń i stosowanych ograniczeń w zakresie chemikaliów (REACH) i utworzenia Europejskiej Agencji Chemikaliów, zmieniającej dyrektywę 1999/45/WE oraz uchylające rozporządzenie Rady (EWG) nr 793/93 i rozporządzenie Komisji (WE) nr 1488/94, jak również dyrektywę Rady 76/769/EWG i dyrektywy Komisji 91/155/EWG, 93/67/EWG, 93/105/WE i 2000/21/WE.

Spis odczynników z ich numerami można znaleźć w bazach danych, np.: European Chemical Agency (ECHA)⁶. Na stronie internetowej tej Agencji znajdziemy również zaktualizowane rozporządzenie CLP.

Przykładowe substancje oraz ich identyfikatory:

Nazwa	IN	WE	CAS
etanol	603-002-00-5	200-578-6	64-17-5
kwas siarkowy (VI)	016-020-00-8	231-639-5	7664-93-9

- b. Dla mieszaniny identyfikator produktu składa się z nazwy handlowej lub nazw poszczególnych substancji. Rozporządzenie CLP zakłada, że w przypadku mieszanin na oznakowaniu opakowania wystarczy podać nazwy maksymalnie czterech substancji chemicznych, chyba że ze względu na stopień zagrożenia (np. ostra toksyczność, działanie żrące na skórę lub poważne uszkodzenia oczu, mutagenne na komórki rozrodcze, rakotwórczość, działanie szkodliwe na rozrodczość, uczulające na skórę lub drogi oddechowe, toksyczne na narządy docelowe (STOT) lub zagrożenie spowodowane aspiracją) istnieje konieczność podania większej liczby nazw substancji występujących w mieszaninie.

Jeśli przechowujemy mieszanki substancji, np.: na zajęciach z metod rozdziału mieszanin, to takie mieszaniny również należy oznakować i opisać.

⁴ <https://ktch.ptchem.pl/materialy> [dostęp lipiec 2024].

⁵ Dudek-Różycki Karol, Płotek Michał, Wichur Tomasz, *Chemia. Kompendium terminologii oraz nazewnictwa związków organicznych. Poradnik dla nauczycieli i uczniów*, Wyd. Szkolne OMEGA, 2023, ISBN 9788372677617.

⁶ <https://echa.europa.eu/pl/home> [dostęp lipiec 2024].

4. Piktogramy określające rodzaj zagrożenia (patrz również: Sekcja 2.2. KCh, Rozporządzenie CLP Art. 19.)

Piktogramy przekazują konkretną informację na temat danego zagrożenia – Ustawa o substancjach chemicznych i ich mieszaninach, Rozdział 5. Art. 21. ust. 1.

- Oznakowanie musi wyraźnie odróżniać się od tła etykiety (należy dobrać jej kolor i wygląd).
- Piktogramy powinny być koloru czarnego na białym tle z czerwonym obramowaniem, o kształcie kwadratu ustawionego na wierzchołku.
- Każdy z piktogramów powinien zajmować przynajmniej 1/15 pola powierzchni etykiety, jednakże nie mniej niż 1 cm².

Załącznik I Rozporządzenia CLP (*Wymagania w zakresie klasyfikacji i oznakowania substancji i mieszanin stwarzających zagrożenie*) zawiera wszystkie piktogramy wraz z odpowiadającymi im rodzajami zagrożeń (H) i środkami ostrożności (P) (Rys. 5.).

Załącznik V Rozporządzenia CLP (*Piktogramy wskazujące rodzaj zagrożenia*) zawiera wszystkie piktogramy wraz z odpowiadającymi im kategoriami zagrożenia (Rys. 6.).

Klasyfikacja	Podkategorie 1A/1B/1C i kategoria 1	Kategoria 2
Piktogramy GHS		
Hasło ostrzegawcze	Niebezpieczeństwo	Uwaga
Zwrot wskazujący rodzaj zagrożenia	H314: Powoduje poważne oparzenia skóry oraz uszkodzenia oczu	H315: Działa drażniąco na skórę
Zwrot wskazujący środki ostrożności Zapobieganie	P260 P264 P280	P264 P280
Zwrot wskazujący środki ostrożności Reagowanie	P301 + P330 + P331 P303 + P361 + P353 P363 P304 + P340 P310 P321 P305 + P351 + P338	P302 + P352 P321 P332 + P313 P362 + P364
Zwrot wskazujący środki ostrożności Przechowywanie	P405	
Zwrot wskazujący środki ostrożności Usuwanie	P501	

Rys.5. Przykładowa tabela z załącznika I CLP – Elementy oznakowania dla działania żrącego / drażniącego na skórę.

Piktogram (1)	Klasa i kategoria zagrożenia (2)
GHS05 	<u>Sekcja 3.2</u> Działanie żrące na skórę, kategoria zagrożenia 1 i podkategorie 1A, 1B, 1C <u>Sekcja 3.3</u> Poważne uszkodzenie oczu, kategoria zagrożenia 1

Rys. 6. Przykład z załącznika V CLP – piktogram GHS oraz zagrożenia, jakie wywołuje substancja oznaczona tym znakiem.

Zestawienie Oznaczeń GHS:

1. Zagrożenia dla zdrowia

	GHS06	toksyczność ostra kat. 1, 2, 3
	GHS05	działanie żrące na skórę, poważne uszkodzenie oczu
	GHS07	działanie drażniące na skórę/oczy, działanie uczulające na skórę, toksyczność ostra kat. 4, działanie toksyczne na narządy docelowe, narażenie jednorazowe kat. 3
	GHS08	rakotwórczość, działanie mutagenne, działanie szkodliwe na rozrodczość, działanie uczulające na drogi oddechowe, działanie toksyczne na narządy docelowe kat. 1, 2, zagrożenie spowodowane aspiracją

2. Zagrożenia fizyczne

	GHS01	wybuchowe
	GHS02	łatwopalne, samoreaktywne, piroforyczne, nadtlenki organiczne, samonagrzewające się, uwalniające gazy w kontakcie z wodą,
	GHS03	utleniające
	GHS05	działające korodująco na metale

	GHS04	gazy pod ciśnieniem
---	-------	---------------------

3. Zagrożenie dla środowiska

	GHS09	ostre zagrożenie dla środowiska wodnego kat. 1, przewlekłe zagrożenie dla środowiska wodnego kat. 1, 2
	GHS07	zagrożenie dla warstwy ozonowej kat. 1

*Jeżeli na oznakowaniu pojawi się piktogram GHS01, nie trzeba zamieszczać piktogramów GHS02 i GHS03. Z wyjątkiem tych przypadków, gdy umieszczenie więcej niż jednego z powyższych piktogramów jest obowiązkowe, np. w przypadku samoreaktywnych substancji i mieszanin oraz nadtlenków organicznych. Jeżeli na oznakowaniu pojawi się piktogram GHS06, GHS05 lub GHS08, to zazwyczaj nie zamieszcza się już piktogramu GHS07.

5. Hasła ostrzegawcze (patrz: Sekcja 2.2. KCh, Rozporządzenie CLP Art. 20.)

Obok piktogramów na opakowaniu i Karcie Charakterystyki umieszcza się hasła ostrzegawcze. Nie muszą dotyczyć wszystkich substancji. Stosuje się dwa: **NIEBEZPIECZEŃSTWO** (wyższy poziom zagrożenia) lub **UWAGA** (niższy poziom zagrożenia). Jeśli występuje hasło *Niebezpieczeństwo*, to nie umieszcza się już hasła *Uwaga*.

Hasła ostrzegawcze wymienione są w Załączniku I Rozporządzenia CLP części 2-5 (Rys. 7).

Klasyfikacja	Kategoria 1	Kategoria 2	Kategoria 3
Piktogram GHS			Brak piktogramu
Hasło ostrzegawcze	Niebezpieczeństwo	Uwaga	Uwaga

Rys. 7. Fragment załącznika I do Rozporządzenia CLP z hasłami ostrzegawczymi.

6. Zwroty wskazujące rodzaj zagrożenia (H) (patrz: Sekcja 2.2. KCh, Rozporządzenie CLP Art. 21.)

Rozporządzenie CLP zmieniło wcześniej stosowane zwroty. Ryzyko R (*Risk*) zostało zastąpione zwrotami zagrożenia H (*Hazard*), zwroty bezpieczeństwa S (*Safety*) zastąpione zostały zwrotami wskazującymi środki ostrożności P (*Precaution*).

Rodzaje zagrożenia (H) odpowiadające substancjom wymienione są w tabelach Załącznika I Rozporządzenia CLP części 2-5.

Kody zwrotów składają się z litery H oraz trzech cyfr. Na opakowaniu umieszcza się objaśnienie tych kodów, czyli zwroty. Sam kod również można umieścić przed zwrotem wyjaśniającym dane zagrożenie.

Objaśnienia zwrotów znajdują się w załączniku III Rozporządzenia CLP części 1 (Wykaz zwrotów wskazujących rodzaj zagrożenia, dodatkowych informacji dotyczących zagrożenia i dodatkowych elementów etykiet).

Zwroty wskazujące zagrożenie rozpoczynające się:

- od cyfry 2**: dotyczącą zagrożeń fizycznych (np. H225 – *Skrajnie łatwo palny* aerozol),
- od cyfry 3**: dotyczącą zagrożenia dla zdrowia człowieka (np. H312 – *Działa szkodliwie w kontakcie ze skórą*),
- od cyfry 4**: dotyczącą zagrożenia dla środowiska (np. H400 – *Działa bardzo toksycznie na organizmy wodne*).

W przypadku gdy substancja lub mieszanina zaklasyfikowana jest w kilku klasach zagrożenia z uwzględnieniem dalszych różnicowań, to na etykiecie **należy zamieścić wszystkie zwroty H** wynikające z klasyfikacji, chyba że treść tych zwrotów powtarza się.

7. Zwroty wskazujące środki ostrożności (P) (patrz: Sekcja 2.2. KCh, Rozporządzenie CLP Art. 22.)

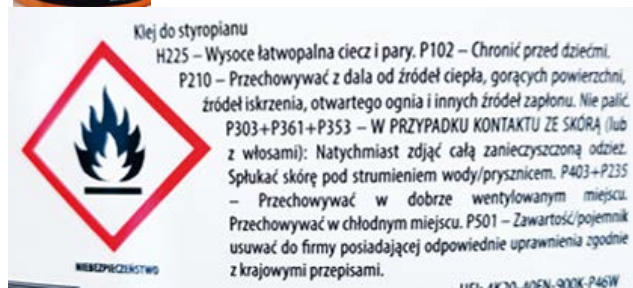
Kody zwrotów są wybierane zgodnie z kryteriami zapisanymi w części 1 załącznika IV (Wykaz zwrotów wskazujących środki ostrożności). Część 2 tego załącznika to wyjaśnienie tych zwrotów. Zwroty P znajdują się również w tabelach Załącznika I razem z piktogramami.

Zwroty wskazujące środki ostrożności (P):

- ogólne (zaczynają się od cyfry 1**, np. P102 – *Chronić przed dziećmi*);
- dotyczące zapobiegania (zaczynają się od cyfry 2**, np. P232 – *Chronić przed wilgocią*);
- dotyczące reagowania (zaczynają się od cyfry 3**, np. P331 – *Nie wywoływać wymiotów*);
- dotyczące przechowywania (zaczynają się od cyfry 4**, np. P402 – *Przechowywać w suchym miejscu*);
- dotyczące usuwania (zaczynają się od cyfry 5**, np.: P502 – *Przestrzegać wskazówek producenta lub dostawcy dotyczących odzysku lub wtórnego wykorzystania*).

Na opakowaniu powinno się znajdować nie więcej niż sześć zwrotów wskazujących środki ostrożności, chyba że większa liczba zwrotów P jest konieczna, aby właściwie opisać zasady bezpiecznego stosowania substancji/mieszaniny.

Również na opakowaniu popularnych klejów znajdują się podstawowe informacje, takie jak numer CAS, zwroty H i P oraz z piktogram (Rys. 8).

Rys. 8. Przykład kleju z wymienionymi zwrotami H i P.

8. Informacje uzupełniające (patrz: Sekcja 16. KCh, Rozporządzenie CLP Art. 25.)

Jeżeli substancja jest wymieniona w części 3 załącznika VI CLP i posiada wymienione tam uzupełniające zwroty, to umieszcza się je na etykiecie.

Dodatkowe informacje to zwroty EUH, EUHU znajdujące się w załączniku II (Szczegółowe zasady dotyczące oznakowania i pakowania niektórych substancji i mieszanin) oraz w załączniku III do Rozporządzenia CLP, np.: EUH202 – *Cyanoakrylany. Niebezpieczeństwo. Skleja skórę i powieki w ciągu kilku sekund. Chronić przed dziećmi*).

Nie umieszcza się na etykietach zwrotów: nietoksyczny, nieszkodliwy, niezanieczyszczający, ekologiczny itp. Przykładowa etykieta dla wodorotlenku sodu:

Wodorotlenek sodu NaOH >99% cz. granulki 500 g		
M = 40 g/mol		
Nr CAS:	Nr Index:	Nr WE
1310-73-2	011-002-00-6	215-185-5
 GHS05 Niebezpieczeństwo		Zagrozenia: H314 Powoduje poważne oparzenia skóry oraz uszkodzenia oczu. H290 Może powodować korozję metali. Środki ostrożności: P233 Przechowywać pojemnik szczelnie zamknięty. P280 Stosować rękawice ochronne/ochronę oczu.
Dystrybutor: XXX Polska Sp. z o.o. 01-234 Miejsceowość, ul. Chemiczna 1 tel.: 0-123-456-789		

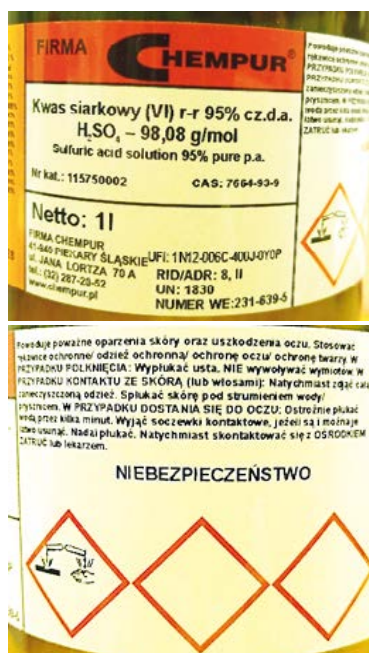
INFORMACJE KOŃCOWE

W przepisach nie ma wzmianki o podawaniu daty ważności odczynnika. Rzeczywiście zdarza się, że producent umieści na opakowaniu taką datę. Odczynniki nieorganiczne się tak łatwo nie przeterminują. Nikt nie wmówi chemikowi, że chlorek sodu ma ograniczoną datę ważności, a węgiel wapnia się nie nadaje do użycia po 5 latach przebywania na półce. Oczywiście odczynniki mogą po pewnym czasie samoistnie reagować, rozkładać się pod wpływem np. światła. Organiczne odczynniki mogą się utleniać, parować czy np. polimeryzować jak formalina. Jest to spowodowane naturą tych substancji.

Jako chemicy musimy sobie zdawać sprawę z tych samorzutnych reakcji i sami kontrolować przydatność odczynników. Podczas pracy z jakąkolwiek substancją zawsze należy się kierować zdrowym rozsądkiem, zasadą ograniczonego zaufania i wiedzą dotyczącą danego odczynnika.

Rys. 9. Nieaktualna etykieta zawierająca nieobowiązujące już oznaczenia GHS.

Rys. 10. Przykład aktualnej etykiety dla kwasu siarkowego (VI).

Anna Barabaś-Lepak – nauczyciel chemii w I Liceum Ogólnokształcącym im. Marii Skłodowskiej-Curie w Tczewie; autorka wielu publikacji naukowych, w tym anglojęzycznych z listy filadelfijskiej; prelegentka konferencji PCEN pt. *Giełda inspiracji – nauczycielskie dzielenie się wiedzą i doświadczeniem*.

Krytyczne myślenie, ocena wiarygodności informacji. Wnioski z międzynarodowych badań edukacyjnych i przeglądu literatury

Autorzy na podstawie szerokiego przeglądu literatury przedstawiają kluczowe wnioski na temat krytycznego myślenia oraz skutecznych sposobów rozwijania wśród uczniów umiejętności oceny informacji i odporności na dezinformację. Następnie, analizując różne dane, w tym z międzynarodowych badań edukacyjnych, szukają odpowiedzi na pytania: czy polska szkoła uczy krytycznego myślenia, czy polscy uczniowie potrafią krytycznie myśleć oraz czy polscy uczniowie podchodzą krytycznie do informacji znalezionych w internecie. Publikacja [<https://tiny.pl/pzbdvzfw>] zawiera także rekomendacje dla polityki edukacyjnej. W analizie uwzględniono dane z międzynarodowych badań porównawczych ICCS, PISA i PIRLS.

źródło: <https://ibe.edu.pl>

Z wizytą w fińskiej szkole

Justyna Juńska-Nacel

Fiński system edukacji jest uznawany za jeden z najlepszych na świecie. W czym tkwi jego fenomen? Odpowiedzi na to pytanie poszukiwałam podczas obserwacji pracy fińskich nauczycieli w szkole *Vaskivuoren lukio* w miejscowości Vantaa, niedaleko Helsinek.

Krótki rys historyczny

Fińscy nauczyciele, zapytani przeze mnie, dlaczego ich system edukacji tak dobrze funkcjonuje, odpowiedzieli, że wszystko zaczęło się tuż po II wojnie światowej, kiedy to Finlandia postanowiła zainwestować w edukację, której celem było wyrównanie szans edukacyjnych wszystkich obywateli, niezależnie od ich statusu społecznego czy pochodzenia. W szkole dzieci mogły nie tylko się uczyć, lecz także otrzymać ciepły posiłek (co miało szczególne znaczenie z uwagi na ubóstwo i odbudowę kraju po wojnie), więc dzieci z chęcią przychodziły do szkoły.

System edukacji

Szkoły zarówno w Polsce, jak i w Finlandii mają podział na klasy i lekcje, podstawę programową, poszczególne przedmioty oraz egzaminy. Co je zatem różni? Przede wszystkim w Finlandii kładzie się ogromny nacisk na samodzielność ucznia, bowiem to głównie on ponosi odpowiedzialność za własny proces edukacji. Nauczyciel pełni rolę mentora, wspiera ucznia, służy pomocą,

Fot. Archiwum szkolne

ale to sam uczeń odpowiada za to, jak dobrze przyswoi materiał, jak bardzo będzie się angażował na lekcjach i jak wykorzysta swój potencjał. Należy dodać, że nauczyciele mają dużą swobodę w doborze metod nauczania, a także cieszą się szacunkiem i zaufaniem uczniów oraz ich rodziców. Mają też wysoki status społeczny z racji posiadania wysokich kwalifikacji, wynikających z bardzo wymagającego systemu kształcenia nauczycieli.

Na wczesnym etapie edukacji kładzie się nacisk na rozwój umiejętności społecznych, samodzielność i kreatywność, a postępy uczniów są oceniane w sposób indywidualny. Cechą fińskich szkół średnich jest realizowanie procesu dydaktycznego w formie kursów, których

jest łącznie aż 75. 50 z nich to zajęcia obowiązkowe, natomiast pozostałe 25 to zajęcia fakultatywne (co oznacza, że uczniowie sami wybierają przedmioty, ich poziom zaawansowania oraz liczbę lat, które chcą poświęcić na naukę).

Rok szkolny dzieli się na pięć lub sześć semestrów. W każdym semestrze uczniowie uczęszczają na minimum cztery kursy. Każdy semestr kończy się sesją egzaminacyjną trwającą około tygodnia. Program nauczania w szkole średniej obejmuje standardowo trzy lata, ale można go zaliczyć w rok albo w dwa lub cztery lata. To uczniowie muszą zadbać o zaliczenie wystarczającej liczby kursów, aby skończyć szkołę i podejść do egzaminu maturalnego, który mogą albo zaliczyć

Fot. Archiwum szkolne

Fot. Archiwum szkolne

Fot. Archiwum szkolne

za jednym razem, albo rozłożyć na kilka sesji egzaminacyjnych. Co ciekawe, uczeń może nawet nie zdać egzaminu z jednego przedmiotu, a i tak zda egzamin maturalny, jeśli z pozostałych przedmiotów otrzymał wysokie noty. Oznacza to, że w Finlandii uczeń nie musi być dobry z wszystkiego, aby zdać maturę. System kładzie nacisk na dobrostan dzieci, plan zajęć nie jest przetłaczany, uczniowie mają dużo czasu na odpoczynek i rozwój zainteresowań.

Co mnie zaskoczyło

Tuż po wejściu do budynku można zauważyć, że uczniowie mają dużą swobodę w działaniu, nie ma dyżurujących nauczycieli. W *Vaskivuoren lukio* uczniowie mają stołówkę (nadal posiłki w szkołach są darmowe), dostęp do darmowej opieki medycznej (w tym do stomatologa), basen, boisko, salę widowiskową, sale do wypoczynku, strefy ciszy, bibliotekę oraz studio nagrań. Ze wszystkich tych udogodnień mogą korzystać przed lekcjami, w ich trakcie oraz po lekcjach, wystarczy, że zgłoszą ten fakt osobom odpowiedzialnym za poszczególne sale. Uczniowie podczas lekcji korzystają z laptopów – mają elektroniczne wersje podręczników. Tak, jak się spodziewałam, uczniowie serfują po Internecie w czasie zajęć, ale rolą nauczyciela nie jest tu bycie złym policjantem, ponieważ – powtórzę – to uczniowie odpowiadają za swój proces edukacji. Co więcej, w fińskim systemie edukacji diagnozę specyficznych trudności w uczeniu się (np. dysleksji) przeprowadza się w szkole, co znacznie usprawnia i przyspiesza proces diagnozowania.

Podsumowując, to co mnie urzekło w fińskiej szkole, to przeniesienie odpowiedzialności za zdobycie wiedzy na uczniów, dla których nauczyciel jest przewodnikiem i mentorem, a także ogromna dojrzałość uczniów, jeśli chodzi o zrozumienie, że to w ich rękach jest ich przyszłość; udogodnienia dla nauczycieli (m.in. pomoc pracowników socjalnych w rozwiązywaniu problemów wychowawczych w klasach, fotel masujący w pokoju nauczycielskim czy tak banalne rzeczy, jak wyposażenie nauczyciela we wszystkie niezbędne przybory szkolne) oraz bogata baza edukacyjno-sportowa szkół.

Wyjazd na obserwację pracy fińskiej placówki był możliwy dzięki temu, że nasza szkoła posiada akredytację w ramach Akcji 1. „Mobilność uczniów i kadry w sektorze Edukacja szkolna” programu Erasmus+. Akredytacja jest gwarancją regularnego otrzymywania dofinansowania na działania związane z mobilnościami zagranicznymi nauczycieli i uczniów Zespołu Szkół Ogólnokształcących w Kartuzach.

Justyna Juńska-Nacel – p.o. dyrektora szkoły i nauczyciel dyplomowany języka angielskiego w Zespole Szkół Ogólnokształcących w Kartuzach; koordynatorka projektów Erasmus+ i uczestniczka wielu szkoleń międzynarodowych, z których czerpie inspiracje do pracy z uczniami.

Fot. Archiwum szkolne

Fot. Archiwum szkolne

POMORSKA BIBLIOTEKA PEDAGOGICZNA

Nie ma uczniów niechętnie nastawionych do fizyki...

z Tomaszem Kacikiem,
laureatem konkursu i zdobywcą tytułu „Nauczyciel Pomorza Roku 2024”,
rozmawia Klaudia Malinowska, nauczycielka bibliotekarka
z Pomorskiej Biblioteki Pedagogicznej w Gdańsku

Pomorska Biblioteka Pedagogiczna
im. Gdańskiej Macierzy Szkolnej w Gdańsku

Instytucja Samorządu
Województwa Pomorskiego

Klaudia Malinowska: Panie Tomaszu, serdecznie gratuluje Panu zdobycia tytułu Nauczyciela Pomorza Roku 2024. Jak się Pan czuje z tym wyróżnieniem?

Tomasz Kacik: Bardzo dziękuję. Teraz jestem zadowolony, że doceniono moje działania, ale na początku, gdy dotarła do mnie informacja, że jestem w gronie 10 finalistów konkursu Nauczyciel Pomorza, byłem bardzo zaskoczony.

K.M.: Co skłoniło Pana do wybrania zawodu nauczyciela fizyki?

T.K.: Zawsze wiedziałem, że jestem tzw. umyśłem ścisłym, więc miałem wybór między matematyką, fizyką a informatyką. Matematyka była dla mnie zbyt sucha, a informatyka – zbyt stacjonarna, została zatem fizyka, w której zawsze coś się dzieje. Natomiast wybór zawodu nauczyciela to przypadek, ale dosyć szybko stwierdziłem, że lubię uczyć, a przede wszystkim zauważyłem, że mam łatwość dogadywania się z młodymi ludźmi, nawet z tzw. trudnymi uczniami.

K.M.: Fizyka uważana jest dość powszechnie za przedmiot trudny. Czy często spotyka się Pan z taką opinią wśród swoich uczniów?

T.K.: Zgadza się, jest to trudny przedmiot. Wymaga od uczniów abstrakcyjnego myślenia, łączenia faktów i interdyscyplinarnej wiedzy, a do tego językiem fizyki jest równie trudna matematyka. Z fizyką jest jak ze sportem, jeżeli chcesz osiągnąć wyniki to MUSISZ ćwiczyć. I to powoduje, że jest to jeden z trudniejszych przedmiotów na ścieżce edukacyjnej uczniów. Jednak z tego co zauważyłem, to nie tylko uczniowie tak uważają, również dorośli, którzy już dawno zakończyli edukację. Możemy sobie zadać pytanie, czy to coś złego, że przedmiot jest trudny, wymagający? Moim zdaniem nie, ponieważ dzięki temu możemy się rozwijać, a konieczność systematycznej pracy powinna być uważana za coś normalnego; niestety coraz częściej zdarzają się przeciwne opinie.

K.M.: Czy zdarzyło się Panu obserwować przemianę ucznia z niechętnie nastawionego do fizyki w pasjonata?

T.K.: Moim zdaniem nie ma uczniów niechętnie nastawionych do fizyki, mogą być rozczarowani nauką fizyki czy też brakiem efektów w swojej edukacji. Pamiętajmy, że każdy uczeń rozwija się w swoim własnym tempie, dlatego nie powinniśmy ich porównywać (niestety cały system szkolnictwa jest na tym oparty), tylko doceniać nawet najmniej-

sze postępy. Każdego ucznia można zainteresować fizyką, wymaga to jedynie dobrania odpowiedniego kontekstu, skupienia się na zainteresowaniach ucznia i jego umiejętnościach. A potem idzie już jak z płatka. Jest tylko jeden warunek: uczniowi musi się chcieć. Podsumowując, tak, miałem takie przypadki i to wcale nie pojedyncze.

K.M.: Co ceni Pan najbardziej w pracy z młodzieżą?

T.K.: Różnorodność i otwartość.

K.M.: Czy ma Pan szczególny sposób identyfikowania talentów wśród uczniów?

T.K.: Nie ma jakiegoś szczególnego sposobu. Zawsze pamiętam, że talent to tylko mały krok do sukcesu (choć bardzo istotny), dlatego bardziej zwracam uwagę na to, czy uczniowi się chce pracować. Jeżeli tak, to rozwijamy się...

K.M.: W swojej pracy kładzie Pan nacisk na realizację projektów edukacyjnych i doświadczeń przedmiotowych, dlaczego?

T.K.: Zauważyłem, że są to działania, które najbardziej rozwijają uczniów i tu nie myślę tylko o wiedzy przedmiotowej, ale też o umiejętnościach miękkich. Często zapominamy, że są one bardzo ważne w życiu pozaszkolnym czy późniejszym zawodowym. Poza tym, człowiek łatwiej się uczy, gdy robi coś, co przynosi efekt w postaci produktu.

K.M.: Jako miłośnik astronomii stara się Pan зараżać uczniów swoją pasją. W jaki sposób? Czy to się Panu udaje?

T.K.: Jest to stosunkowo proste. Większość ludzi interesuje się kosmosem, z uczniami jest podobnie – fascynuje ich to, co jest daleko... nieosiągalne. Mam na tyle dobrze wyposażoną pracownię, że nie stanowi problemu obserwacja ciał niebieskich i zjawisk astronomicznych czy wykonanie zdjęć. Po pewnym czasie obcowania z astronomią uczniowie zauważają, że szkolna fizyka jest przydatna, ponieważ umożliwia im przewidywanie zjawisk astronomicznych, czasu ich trwania, czy też określenie odległości i masy ciał niebieskich.

K.M.: Jakie wyzwania zawodowe w swojej karierze uznałby Pan za największe?

T.K.: Zmiany, zmiany, że aż można się pogubić. Ale politycy lubią się bawić edukacją... niestety.

K.M.: Co Pan sądzi o łączeniu (w szkołach podstawowych) przedmiotów przyrodniczych, w tym fizyki, w jeden zintegrowany przedmiot?

T.K.: Najpierw powinniśmy porozmawiać o tym, czego oczekujemy od takich lekcji: jak mają przygotować uczniów do dalszej edukacji, w jakiej formie mają się odbywać – np. jako interdyscyplinarne projekty czy znowu zwykłe lekcje prowadzone przez chemika lub fizyka? Następnie trzeba przygotować nauczycieli na taki eksperyment i dopiero wprowadzać zmiany. A obecnie, mam wrażenie, rzuca się hasło i czeka na reakcję. Nie tak to powinno wyglądać.

K.M.: Jest Pan koordynatorem sieci współpracy i samokształcenia nauczycieli fizyki, na czym polegają Pańskie działania? Czy członkowie sieci stanowią dla Pana inspirację?

T.K.: Przede wszystkim organizuję spotkania nauczycieli, zarówno w formie stacjonarnej jak i online. Z fizykami w szkole jest tak, że są bardzo często jedynymi nauczycielami uczącymi tego przedmiotu. Dlatego warto raz na jakiś czas spotkać się w swoim gronie i porozmawiać. A czy spotkania sieci są inspirujące? Bardzo. Sieci to wymiana doświadczeń, a każdy z nas ma inne doświadczenia, przemyślenia i co najważniejsze – pomysły na fizykę. Lubię takie spotkania.

K.M.: Jakie widzi Pan największe wyzwania w nauczaniu fizyki w obecnych czasach?

T.K.: Niestety z roku na rok widzę, że kompetencje matematyczne uczniów są na coraz niższym poziomie, i tu nie chodzi o ich wiedzę, ale o biegłość rachunkową. A ponieważ językiem fizyki jest matematyka, to nauczanie staje się dla mnie coraz większym wyzwaniem. Muszę wspomnieć także o sztucznej inteligencji, jestem ciekaw jak ona się przyjmie w edukacji – widziałem już kilka interesujących zastosowań, pomagających zwiększyć efektywność nauczania.

K.M.: Dziękuję za rozmowę.

Tomasz Kacik – nauczyciel dyplomowany z ponad 20-letnim stażem i doświadczeniem w pracy w szkole podstawowej oraz średniej; obecnie pracuje jako nauczyciel fizyki w I Liceum Ogólnokształcącym w Tczewie, a także pełni funkcję nauczyciela-konsultanta oraz doradcy metodycznego w Pomorskim Centrum Edukacji Nauczycieli w Gdańsku; otrzymał tytuł Nauczyciela Pomorza 2024; w pracy zawodowej stosuje i promuje filozofię kształcenia STEM, którą łączy ze swoimi pasjami: muzyką metalową, literaturą science fiction i... astrofizyką.

Konkurs Nauczyciel Pomorza Roku 2025

Klaudia Malinowska,
Wydział Informacji i Wspomagania Placówek Oświatowych,
Pomorska Biblioteka Pedagogiczna w Gdańsku

Z wielką radością ogłaszamy start 10. jubileuszowej edycji konkursu *Nauczyciel Pomorza*, organizowanego przez Marszałka Województwa Pomorskiego. Celem tej wyjątkowej inicjatywy jest wyróżnienie i uhonorowanie pedagogów, którzy z pasją oraz zaangażowaniem kształtują przyszłe pokolenia.

Nauczyciele odgrywają kluczową rolę w rozwijaniu wiedzy, postaw i wartości młodych ludzi. To oni inspirują do nauki, pobudzają kreatywność i wspierają w rozwoju osobistym oraz zawodowym. Ich codzienna praca to nie tylko przekazywanie wiedzy, lecz także budowanie relacji, rozwijanie pasji i pomaganie uczniom w pokonywaniu trudności. Są fundamentem społeczeństwa, kształtując świadomych oraz odpowiedzialnych obywateli, którzy w przyszłości będą przyczyniać się do jego rozwoju.

Konkurs *Nauczyciel Pomorza* skierowany jest do nauczycieli wszystkich poziomów edukacji, którzy wyróżniają się innowacyjnymi metodami nauczania, indywidualnym podejściem do uczniów oraz wkładem w rozwój lokalnej społeczności. Kandydatów mogą zgłaszać dyrektorzy przedszkoli, szkół lub placówek oświatowych, rady szkół lub placówek, rady rodziców, samorządy uczniowskie albo organizacje pozarządowe.

Fot. archiwum PBP

Zgłoszenia można przysyłać od 1 kwietnia do 15 lipca 2025 r. poprzez formularz online dostępny na stronie: edukacja.pomorskie.eu/nauczycielpomorza, gdzie znajdują się również szczegółowe informacje o konkursie. Zachęcamy do zgłaszania nauczycieli oraz wspólnego docenienia ich codziennej pracy, którą inspirują i motywują młodzież do nauki!

O TYM SIĘ MÓWI

Podstawy programowe do przedmiotów: edukacja obywatelska i edukacja zdrowotna

Minister Edukacji Barbara Nowacka podpisała 6 marca br. projekty rozporządzeń w sprawie podstawy programowej przedmiotów: edukacja obywatelska i edukacja zdrowotna. Oba będą nauczane w szkołach od 1 września 2025 roku. Szczegółowy wymiar zajęć w poszczególnych klasach będzie określony w przygotowywanych przepisach. (...) Nauczycieli, którzy będą uczyć edukacji obywatelskiej, zachęcamy do zapoznania się z komentarzem metodycznym do podstawy programowej nowego przedmiotu [<https://tiny.pl/1m-sj71d>], opracowanym przez zespół ekspertów, który na zlecenie Ministerstwa Edukacji Narodowej przygotował pro-

jekt podstawy programowej tego przedmiotu.

źródło: www.gov.pl

Standard dostępności projektowania e-materiałów

Ekspertyza [<https://tiny.pl/r4150t0v>] jest przewodnikiem po zasadach przygotowywania różnego rodzaju materiałów cyfrowych tak, żeby były dostępne dla wszystkich. Zawiera szczegółowe omówienie wytycznych oraz rekomendacji dotyczących racjonalnych usprawnień, w tym technologii asystujących, komunikacji wspomagającej i alternatywnej, projektowania uniwersalnego w edukacji (UDL), a także przygotowywania tekstów łatwych do czytania i zrozumienia (ETR). Do publikacji dołączono również listę kontrolną dla e-materiałów.

źródło: <https://ibe.edu.pl>

Materiały pomocnicze dla nauczycieli w kontaktach z osobami w kryzysie samobójczym

Ministerstwo Edukacji Narodowej przekazało do jednostek systemu oświaty *Standardy postępowania dla nauczycieli i nauczycieli specjalistów* [https://tiny.pl/rc_whxbs] – dotyczące kontaktu z osobami w kryzysie samobójczym, po próbie samobójczej i w żałobie po śmierci samobójczej.

Standardy stanowią rzetelne źródło wiedzy i wsparcia, pomagając w identyfikowaniu uczennic i uczniów zagrożonych zachowaniami suicy-

dalnymi, podejmowaniu interwencji kryzysowych oraz realizowaniu działań postwencyjnych. Są istotnym narzędziem w pracy wychowawczo-profilaktycznej szkół i placówek

oświatowych. Ich celem jest nie tylko reakcja na kryzysy, ale przede wszystkim prewencja oraz wsparcie w procesie zdrowienia.

źródło: www.gov.pl

Raport Szkoły przyszpitalne w Polsce 2025

Szkoły funkcjonujące przy placówkach medycznych pełnią niezwykle istotną rolę w systemie edukacji i wsparcia dzieci przewlekle chorych. To miejsca, w których uczniowie nie tylko kontynuują naukę, ale także otrzymują specjalistyczną opiekę dostosowaną do ich potrzeb. Badania rzucają światło na codzienne wyzwania i potrzeby nauczycieli oraz uczniów w tych placówkach. Raport [<https://tiny.pl/vx2xz38q>] przedstawia unikalny obraz funkcjonowania szkół przyszpitalnych w Polsce, analizując ich organizację, relacje z otoczeniem i wpływ na dobrostan dzieci oraz kadry pedagogicznej.

źródło: www.szkolazklasa.org.pl

Polska dołączyła do Międzynarodowego Badania Kompetencji Społecznych i Emocjonalnych (SSES)

Badanie SSES prowadzone jest przez Organizację Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD) i ma na celu ocenę poziomu kompetencji społecznych i emocjonalnych dzieci w wieku szkolnym, a także identyfikację czynników szczególnie istotnych z perspektywy rozwoju tych kompetencji. Badanie kompetencji społecznych i emocjonalnych SSES (Survey on Social and Emotional Skills) to kolejne międzynarodowe badanie edukacyjne, które w Polsce przeprowadzi Instytut Badań Edukacyjnych – Państwowy Instytut Badawczy. Głównym celem badania SSES jest dostarczenie rzetelnych i porównywalnych danych na temat poziomu kompetencji społecznych i emocjonalnych dzieci w wieku szkolnym i zróżnicowania tych kompetencji na przykład ze względu na płeć. Badanie stawia sobie także za cel identyfikację czynników – szkolnych, domowych i społecznych – które mają szczególne znaczenie z perspektywy rozwoju kompetencji społecznych i emocjonalnych, a także określenie, czy i w jaki sposób te kompetencje wiążą się z osiągnięciami edukacyjnymi, planami zawodowymi oraz szeroko rozumianym dobrostanem uczniów. Badanie pozwala na porównania poziomu kompetencji społecznych i emocjonalnych między krajami lub regionami, a także – w przypadku krajów lub regionów uczestniczących w więcej niż jednej edycji – ich zmian w czasie.

źródło: www.ibe.edu.pl

Dobrze wykorzystać ostatnie tygodnie przed egzaminami

Na co warto zwrócić szczególną uwagę w pracy z uczniami klas ósmych oraz maturalnych w ostatnich tygodniach przed wiosenną sesją egzaminacyjną? Pomocnych wskazówek mogą dostarczyć m.in. wyniki i wnioski z badań diagnostycznych przeprowadzonych w grudniu 2024 r. przez Centralną Komisję Egzaminacyjną. Materiały dotyczące egzaminu ósmoklasisty oraz egzaminu maturalnego z przedmiotów obowiązkowych w formule 2023 są dostępne pod adresem: <https://tiny.pl/x37rv48f>. Zachęcamy do lektury!

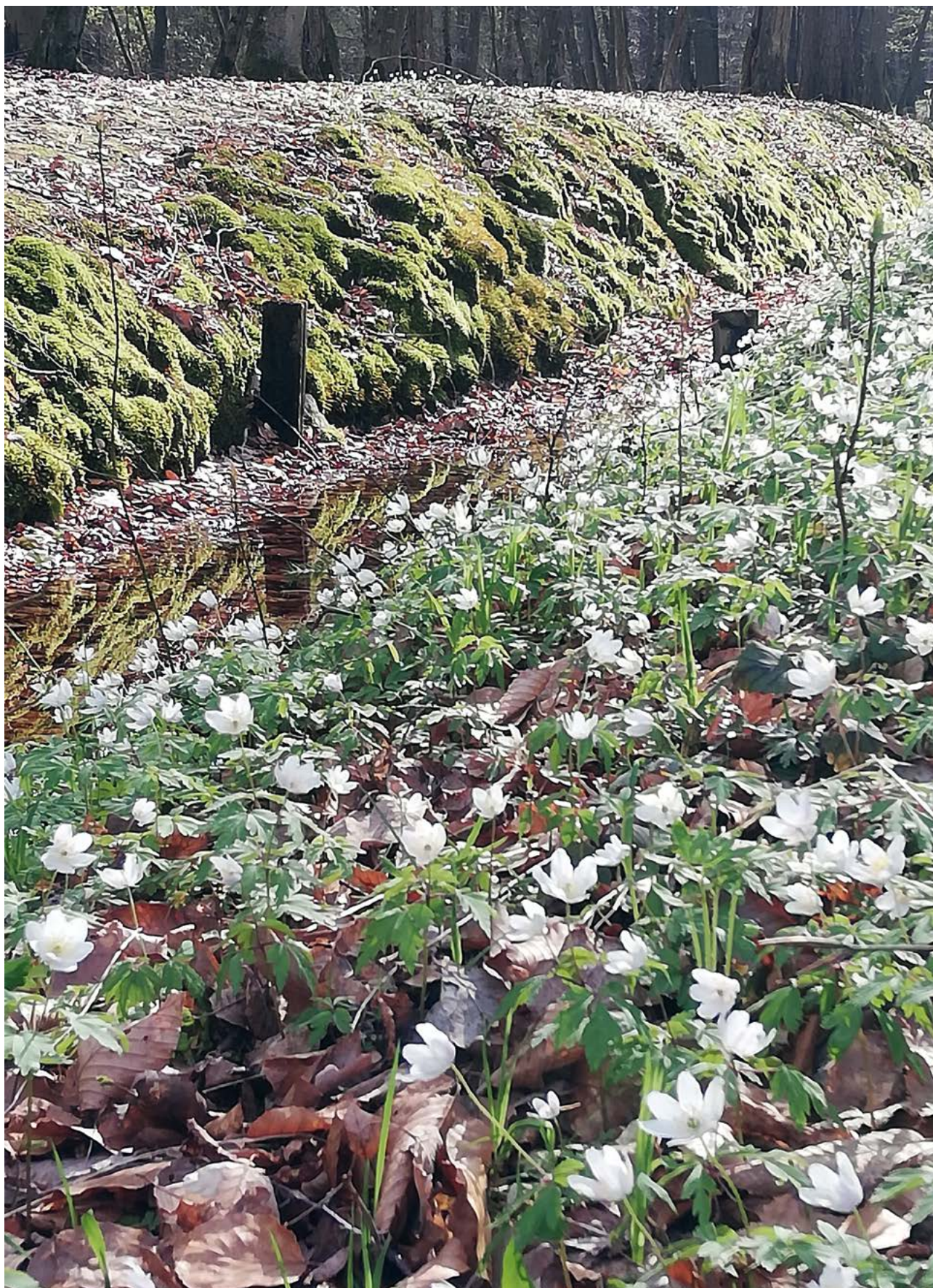
M.B.-U.

Szkolne rozmowy o odporności psychicznej – przewodnik dla nauczycieli

Publikacja [<https://tiny.pl/j4wym8mk>], która zainspiruje nauczycieli do organizowania rozmów o odporności psychicznej w szkole. Dowiedz się, jak przeprowadzić dialog z uczniami, aby lepiej zrozumieć ich świat, potrzeby i wyzwania, z którymi mierzą się każdego dnia. Wprowadź elementy dialogu na lekcjach, by budować atmosferę wzajemnego szacunku, skutecznej komunikacji i głębszego zrozumienia między uczniami i nauczycielami. Praktyczne wskazówki zawarte w materiale pomogą Ci wspierać relacje w klasie, a także rozwijać kompetencje społeczne, takie jak empatia i umiejętność słuchania. Wykorzystaj je, aby wzmacniać odporność psychiczną swoich uczniów i kształtować przyjazną przestrzeń do dialogu w codziennej pracy.

źródło: www.szkolazklasa.org.pl

Fot. B. Kwaśniewska

**Pomorskie Centrum Edukacji
Nauczycieli w Gdańsku**

Instytucja Samorządu
Województwa Pomorskiego

Organ prowadzący: Samorząd Województwa Pomorskiego
Placówka posiada akredytację — decyzja Pomorskiego Kuratora Oświaty w Gdańsku nr 74/2020 z dnia 12 sierpnia 2020 r.
Placówka wpisana do rejestru instytucji szkoleniowych Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Gdańsku pod nr ewidencyjnym
2.22/00057/2007